

בירורי הלכה וחקרי דינים שאלות מצויות ונושאים אקטואליים משולחן

מרכז ההוראה

יו"ל ע"י "מרכז ההוראה" שע"י אוצר הפוסקים
נוסד ע"י הרה"ח מו"ה רבי יעקב וויינרעב שליט"א



מרכז ההוראה | גליון י"ג | כסלו תשע"ט

מבית האוצר

דברי העורך

ידועה היא קושיית הבית יוסף, מדוע תיקנו להדליק שמונה נרות הרי היה שמן בפך כדי להדליק בו יום אחד ואם כן ביום הראשון לא היה בו נס.

והתירוצים רבים מספור, אחת מן המפורסמות היא, שהטבע הוא גם כן נס, ועל זה תיקנו חכמינו ז"ל שנדע שמי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק. כי הטבע והנס שווים הם,

אך עדיין קשה, שהרי בדרך הטבע דלקו הנרות במשך כל ימות השנה, ומדוע לא תיקנו עליהם זכר להדליק נרות. שהרי הטבע והנס שווים הם.

אמנם, אך שונה אותו יומא קמא, יומו הראשון של חנוכה מכל שאר נרות השנה, אותה הדלקה שהדליקו בני חשמונאי, הם הדליקו בהכרה שהטבע הוא נס, בידיעה ברורה שאין שום חילוק בין נס לטבע, כי הכל במאמר פיו ית"ש נעשה, ועי"ז זכו שאכן יקרה להם נס, על ידי הכרתם שאין שינוי בין הנס לטבע. ממילא אותו יום הוא גרם לשבעת הימים שלאחריו שידלקו, וכאשר עושים זכר לנס להרוז ולהלל, אף הוא נמנה עמהם.

אף אנו נודה ונהלה להשי"ת שהביאנו עד הלום, וזכינו ש"מרכז ההוראה" עבר למשכנו החדש והמפואר, עם חדרי המתנה לגברים ונשים. לרווחתם ע"ד מבקשי ההלכה.

כמו כן בד בבד נמשכת שיתוף הפעולה עם "שירותי בריאות כללית" ביתר שאת ועוז, למען הרבות פעלים לתורה ולתעודה.

ויהי רצון שנזכה תמיד אך להגדיל תורה ולהאדירה.

שיעור ההוראה

הגאון רבי עזריאל אויבאך בהדליק ונזכר שלא ברך האם יכול לברך אחר ההדלקה

אוצר ההוראה

הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראם בענין בשר וחלב במיקרוגל, וענין כתיבת ס"ת ע"י כמה סופרים

פסקי הוראה

בענין מנהג הנשים שלא לעשות סלאכה הגאון רבי אליהו חיים שטרנבוך שליט"א
אכילה ושתיה לנשים ללא קידוש קודם התפילה הגאון רבי צבי שרלין שליט"א
שכח להדליק ביום א' כמה נרות ודליק ביום ב' הגאון רבי שמחה רבינוביץ שליט"א

הוראה לחיים

הלכות חנוכה מקום ההדלקה הגאון רבי דוד טווערסקי שליט"א
הגאון רבי נפתלי שמואל סטוליק שליט"א

שער ההוראה

שיעור ופולפול בעומקה של דבר הלכה והוראה

הגאון רבי עזריאל אויערבך שליט"א

בדברי הגרע"א בהדליק ונזכר שלא ברך האם יכול לברך אחר ההדלקה

מצוה מתמשכת אפשר לברך בה גם אחר תחילת קיום המצוה

ב. והנה הרמב"ם (שם ה"ה) כתב חילוק בזה וז"ל, העושה מצוה ולא בירך, אם מצוה שעדיין עשייתה קיימת מברך אחר עשייה, ואם דבר שעבר הוא אינו מברך. כיצד הרי שנתעטף בציצית או שלבש תפילין או שישב בסוכה ולא בירך תחילה חוזר ומברך אחר שנתעטף אקב"ו להתעטף בציצית, וכן מברך אחר שלבש 'להניח תפילין' ואחר שישב 'לישב בסוכה' וכן כל כיוצא באלו עכ"ד. ומבואר בדבריו דבמצוות שיש המשך לקיומן יכול לברך גם אח"כ כל זמן ששעשיית המצוה קיימת. וכן נראה במג"א (סי' רס"ג סקי"א) לענין אשה ששכחה לברך על נרות שבת דיכולה לברך אח"כ, ובאר הפמ"ג (בא"א שם) דכיון שהיא מצוה שיש משך זמן לקיומה, יכולה לברך כל זמן שהמצוה לא נגמרה. וכ"כ המ"ב לדינא (סי' כ"ב ס"ק כ"ו) לענין תפילין בדביעבד יכול לברך אפילו אחר הקשירה כיון דמצוותן כל היום ע"ש.

ויעו"ע בשו"ע הגר"ז (סי' רס"ג סעי' י"א) שהוסיף לבאר לענין הדלקת נרות שבת דהתם עיקר המצוה היא ההנאה לאורן אלא דכיון דההדלקה היא התחלה

המשך בעמוד הבא

יש לדון במי שהדליק נרות בלא ברכה ואחר שסיים נזכר שלא בירך, האם יברך כעת או דאין זה 'עובר לעשייתה' והפסיד הברכה. ועוד יל"ע לענין הדלקה בער"ש שכחה לברך ונזכר אחר ההדלקה האם דינו כשאר הימים או דבער"ש עדיף טפי ויכול לברך אף אחר ההדלקה.

בדין 'עובר לעשייתה' האם הוא לעיכובא

א. איתא בפסחים (ו' ע"ב) כל המצוות מברך עליהם עובר (סמוך) לעשייתן. וכ"ה לדינא בשו"ע (סי' כ"ה סעי' ח' וס' קנ"ח סעי' י"א) דצריך לברך על המצוה סמוך לקיומה ע"ש. ויש לדון אם דין זה הוא לעיכובא דאחר קיום המצוה אין יכול לברך או שהוא רק דין לכתחילה אבל בדביעבד יכול לברך גם אחר קיום המצוה. ויעו"ע בש"ך (יו"ד סי' י"ט סק"ג) שהביא בזה מחלוקת הפוסקים אם בדביעבד יכול לברך אחר קיום המצוה או לא ע"ש. ולדינא קי"ל דאין לברך אחר קיום המצוה וכדעת הרמב"ם (פי"א מהל' ברכות ה"ו) כמבואר בש"ך (שם) ובפמ"ג (שם שפ"ד סק"ג) ובכריתת שם (סק"ג) ובחכ"א (כלל ה' סעי' א') ועוד אחרונים.

תוספת מיוחדת מתוך דיון הלכתי רפואי שנערך ב"מרכז ההוראה" בין גדולי הרבנים שליט"א לרופאים בניירים של קופ"ח כללית

מרכז ההוראה שע"י אוצר הפוסקים "בית וויינרעב" מוסדות סאווראן, בית המדרש היכל משה ע"ש הר"ר משה ב"ר יהודה בעער ז"ל כתובת: רחוב אביתר הכהן 10 ירושלים

והכנה למצוה לכן מברכים עליה, אבל בשכחה להדליק עד ביה"ש ואז גוי הדליק עבורה, שפיר יכולה לברך קודם עיקר המצוה, והיינו קודם שתהנה לאורן ע"ש. ואגב אורחין יש לציין דהפמ"ג (שם) פליג על המג"א אולם הוא מטעם אחר דכיון דבשבת אסור להדליק לכן אע"פ שהמצוה נמשכת אין לברך על הנרות ע"ש.

נר חנוכה אם היא מצוה מתמשכת

ג. ומעתה יש לדון בגדר מצות נר חנוכה האם היא מצוה נמשכת או לא, דהנה מחד גיסא קי"ל בשו"ע (סי' תרע"ה ב') דצריך שיתן בה שמן בשיעור של חצי שעה ואם בעת ההדלקה היה חסר משיעורו ואח"כ הוסיף בה שמן לא יצא יד"ח וצריך להדליק שנית [אך בלא ברכה ע"ש במ"ב (סק"ח ושעה"צ סק"ט)], ולפ"ז משמע דהמצוה מתמשכת חצי שעה, אולם מאידך גיסא הא קי"ל דהדלקה עושה מצוה ואם ככתה אין זקוק לה (סי' תרע"ג סעי' ב'), ולפ"ז משמע קצת דווחי מצוה בלא שיהיו וכשחיטה וכיסוי הדם והפרשת תרומ"מ דאם לא בירך קודם המצוה אין מברך אח"כ.

והנה לענין ברכת על הניסים וברכת שהחיינו ביום הראשון, יעוי' בשו"ת הגרע"א (תנינא סי' י"ג) דנקט בפשיטות דיכול לברך גם אחר ההדלקה דלא גרע מברכת הרואה שמברך על עצם הראיה, דוכי מפני שהדליק גרע ממה שלא הדליק והיה מברך מדין 'הרואה' דהרואה מברך אפילו לא בירך מיד בראיה הראשונה ולכן גם בהדליק לא פקע חיובו מדין הרואה ע"ש. וכ"כ לדינא המ"ב (סי' תרע"ז סק"ד) עפ"ד הגרע"א ע"ש. אמנם לענין ברכת להדליק עדיין צ"ע אי חשיבא מצוה מתמשכת או לא.

ונראה דדין זה שנוי בפלוגתא, דיעוי' בפמ"ג (סי' רס"ג בא"ס סק"י"א) שכתב דנר חנוכה הוא מצוה מתמשכת ואם לא בירך קודם ההדלקה יכול לברך אח"כ אע"פ שכעת אין בו שמן לחצ"ש, דמ"מ המצוה עדיין קיימת ע"ש. וכדבריו מצאנו לאחד הראשונים, דיעוי' בס' הפרדס (לרבינו אשר ב"ר חיים - שער ט' פ"ג אות ד') שהביא דברי הרמב"ם הנ"ל דמצוה שעדיין עשייתה קיימת מברך אף אחר העשייה, וכתב על כך: פירוש לפירושו הרי שהדליק נר חנוכה כל זמן שהנרות דולקות חוזר ומברך עכ"ל וע"ש. ומבואר בדבריו דחשיבא מצוה נמשכת. ויעו"ע בשו"ת הגרע"א (שם) שהביא דברי הרא"ש (פסחים פ"א סי' י') דבמצוות שנועשות מיד מברכים 'על' כגון על נט"י ועל אכילת מצה ועל הפרשת תרומ"מ, ובמצוות

שיש בהם שיהיו מברכים 'ל' כגון להניח תפילין להתעטף בציצית וכן להדליק נר חנוכה, וביאר הרא"ש דמצוות נר חנוכה יש בה שיהיו כדאיתא בשבת (כ"א ע"ב) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ע"ש. ומכל זה נראה דהויה מצוה מתמשכת.

אמנם כתב הגרע"א דיש לדון דהכא גרע טפי דהא באופן שהיה שיעור הדלקה בשמן בעת ההדלקה, אפילו כבה מיד א"צ להדליקו שנית דכתה אין זקוק לה, וא"כ י"ל דהויה מצוה בלא שיהיו ואין לברך אחר ההדלקה, משא"כ בשאר מיילי דעדיף טפי כגון בטלית ותפילין דעוסק במצוותם במה שהוא לבוש בהם כעת, וכן במוזוה הרי אם יטולה מהפתח אין לו המצוה מכאן ולהבא, וכן בנענועים בלולב חשיב עובר לעשייתו כיון שיחסר לו הנענועים, משא"כ בנר חנוכה הרי לא יחסר לו ממצותו כלום דכתה אין זקוק לה, ומ"מ כיון דהרא"ש כללם יחד דהויה שיהיו מצוה י"ל דגם בנר חנוכה מקרי עובר לעשייתו עכ"ל.

אולם המ"ב (סי' תרע"ז סק"ד) כתב דאם הדליק את כולן לא יברך אחר ההדלקה (אלא שעשה ניסים ושהחיינו) ורק בלא סיים ההדלקה יכול לברך כל הברכות. וציין לכך תשובת הגרע"א הנ"ל. ובאמת קצ"ע דבתשו' הגרע"א לכאורה משמע דמצד דאף בהדליק כל הנרות מברך וכדיליף מהרא"ש דהויה מצוה מתמשכת ע"ש וצ"ע. ברם עכ"פ לגופו של דבר נקט המ"ב דאם סיים ההדלקה אין לברך ברכת 'להדליק'. ואכן יעוי' בפמ"ג (שם משב"ז סק"ב) שכתב וז"ל אם הדליק כל הנרות יראה דלא יברך אח"כ בכל הדברים מצוה שאין לה משך זמן דלא יברך אח"כ עכ"ל. הרי שסתר מש"כ בס"י רס"ג ומצדד כאן דאינה מצוה מתמשכת. ועכ"פ דברי המ"ב הם כדברי הפמ"ג כאן ויתכן דהפמ"ג לא היה מוכרע בידו אי חשיבא מצוה מתמשכת, דמחד גיסא יש בה שיעור דחצ"ש, אולם מאידך גיסא קי"ל דכתה אין זקוק לה וא"כ אין בה שיהיו, ועכ"פ המ"ב נקט להל' דבהדליק כולם לא יברך ברכת 'להדליק', ומבואר דנקט דחשיבא מצוה שאין בה שיהיו.

הדלקה בער"ש אם יכול לברך גם אחר ההדלקה

ד. והנה כל זה לענין הדלקה בשאר הימים, אולם לענין ער"ש יעוי' בתרו"ה ד (סי' ק"ב) שנסתפק אי ככתה זקוק לה או אין זקוק לה, דמחד גיסא י"ל דכיון דקיום המצוה הוא בלילה א"כ אם ככתה ועדיין לא קיבל שבת צריך לחזור ולהדליקה, אולם מאידך י"ל דכיון דמברכים

'אקב"ו להדליק נר חנוכה' הרי דחז"ל החשיבוהו כמצוה ואף שהוא רק הכשר מצוה מ"מ עשאוהו כמצוה גמורה ולכן א"צ להדליקה שנית, וכן מצדד התרו"ה ד לדינא. וכן פסק השו"ע (סי' תרע"ג ג') דאפילו בער"ש אם ככתה קודם קבלת שבת אין זקוק לה ע"ש.

ומאידך הט"ז (סק"ט) חולק על התרו"ה ד ונקט דכיון דבהדלקה של ער"ש אין קיום מצוה כלל אלא רק בהגיע השעה שאסור להדליק מחמת שבת - אף שהוא קודם השקיעה - אז חלה המצוה דנר חנוכה, ולכן אם ככתה בזמן שעדיין מותר להדליק צריך לחזור ולהדליקה ע"ש. וכתב הט"ז ששו"ר שגם המהרש"ל חולק על התרו"ה ד ונקט דבכה"ג ככתה זקוק לה.

[ונראה דלט"ז בער"ש תקנו להקדים ההדלקה משום דלא אפשר, וכמו לענין מוצ"ש לשיטת הרמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה ה"ה) דאחר שכלתה רגל מן השוק עבר זמן המצוה, ומ"מ במוצ"ש מדליקים יותר מאוחר משום דלא אפשר, ובהכרח צ"ל דיש תקנה מיוחדת לעשות המצוה בשעה יותר מאוחרת, וא"כ ה"ה בער"ש י"ל דתקנו לעשות המצוה מוקדם אע"פ שאין בידו שום קיום מצוה ודו"ק.]

והנה למאי דנתבאר (ע"פ תשו' הגרע"א) דבעצם היא מצוה מתמשכת וכל הצד להחשיבה כמצוה שאין בה שיהיו, הוא מחמת הדין דכתה אין זקוק לה, א"כ בער"ש דאף בככתה זקוק לה, נראה בפשוטו דאם לא בירך קודם ההדלקה יברך אח"כ דבכה"ג ודאי הויה מצוה מתמשכת ודו"ק. [ואמנם הט"ז גופיה כתב דבכתה בער"ש ידליק בלא ברכה כיון דמתחילה בירך בהיתר ע"ש, אולם בנד"ד ששכח לברך נראה דלסברת הט"ז יש לברך אחר ההדלקה דהויה מצוה שיש בה שיהיו.]

והנה השו"ע פסק כהתרו"ה ד, ויעוי' במ"ב (סק"ק כ"ו) שהביא הפלוגתא ולא הכריע, ולפ"ז לכאורה אין לברך, אולם מ"מ נראה דיש לדון אף אליבא דהתרו"ה ד דהא כתב שם דכיון דמברכים על ההדלקה בער"ש חזינן דכיון דא"א בענין אחר חשיבא 'הכשר מצוה' ולכן ככתה אין זקוק לה דכבר התחילה המצוה בהכשר ע"ש. הרי שהתרו"ה ד מגדיר הדלקה זו כהכשר מצוה, ולפ"ז עדיין יש לדון דאם שכח לברך בער"ש יוכל לברך אח"כ, דאף שסיים המצוה מ"מ הא כל מהות עשייתה היא בגדר 'הכשר מצוה' דקודם הלילה אין כאן מצוה, וא"כ עכ"פ אהני לענין זה דחשיבא מצוה שיש בה שיהיו ולא גמר המצוה וממילא יוכל לברך אח"כ המשך בעמוד ה'

1. א.ה. יעו"ע בכה"ח (סי' תרע"ו אות כ"ב) שגם כ"כ בשם הגרע"א דקודם שסיים כל ההדלקה יכול לברך כל הברכות ואחר שסיים הדלקתו מברך רק שעשה ניסים ושהחיינו ע"ש.

2. א.ה. יעוי' בערוה"ש (סי' תרע"ז סעי' י"ד) שכתב דאחר ההדלקה לא חשיבא עובר לעשייתו ואין לברך עוד על הנרות, אולם שוב כתב דכיון דיש מצוה בראיה ועיקר פירסומי ניסא היא הראיה, יכול לברך גם אח"כ ע"ש.

3. א.ה. נראה דיש לדון מכח ס"ס שמה הלכה הכפוסקים דבידיעבד מברך אפילו אחר המצוה דדין 'עובר לעשייתו' אינו לעיכובא (על' בפנים אות א'), ואפ"ת כרוה"פ דמעבד בדיעבד, מ"מ שמה חשיבא מצוה שיש

בה שיהיו (חצ"ש) ומברך, ואפ"ת דבחול לא חשיבא כיש בה שיהיו דכתה אין זקוק לה, מ"מ בער"ש לפי הט"ז נראה דהויה מצוה שיש בה שיהיו, א"כ שפיר דמי לברך דהא איכא לפנינו ג' ספיקות. אמנם יעוי' בשד"ח (אס"ד מערכת ברכות סי' א' אות י"ח בסופו) שהביא פלוגתא באחרונים אי בס"ס שרי לברך וכתב שם שכבר פשטה ההוראה בנינו דלא מהני ס"ס בברכות, וכ"ה במ"ב (סי' רט"ו סק"ב) דאין מברכים אף בס"ס ע"ש. ובשד"ח שם הביא דאפילו כמה וכמה ספיקות לא אהני להתיר ברכה בספק ע"ש. ועו"ע בכה"ח (סי' ז' אות ה' וסי' י"ח אות ז') מש"כ בכל זה. ומעתה שפיר יש לדון אליבא דהתרו"ה ד אם אפשר לברך אחר ההדלקה בער"ש ומטעם חדש - כמבואר בפנים ודו"ק.

אוצר ההוראה

תשובת מערכה ופסק הלכה בנושא העומד על הפרק



הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט"א

כתיבת ס"ת ע"י כמה סופרים

שאלה:

מי שהזמין ס"ת אצל סופר מיוחד שיהי' נגמר עד זמן פלוני והסופר רואה שלא יכול לגמור עד אותו זמן אם יכול לבקש מסופר אחר שיכתוב בשבילו כמה יריעות.

תשובה:

אע"ג דמדינא כשר לכתוב ס"ת על ידי כמה סופרים כדאי' בהל' חוה"מ בס"י תקמ"ה ס"ב דאם אין להם ס"ת מותר לכתוב בחוה"מ ס"ת ע"י כמה סופרים

אבל בני"ד בלי דעת המזמין הס"ת א"א לכתוב ע"י ב' סופרים בלי ידיעתו משום אונאה דאפשר שרוצה משום איזה סיבה לכתוב דוקא ע"י סופר פלוני הגם שהסופר השני הוא ג"כ יר"ש ויש לו כתב מהודר מ"מ א"א לשנות שלא מדעת הבעה"ב.

ב. וע"י בחו"מ ס"י של"ג בסמ"ע ס"ק כ' דס"ת שנכתב בכתיבת יד שני סופרים הוא מנומר ומקרי מקולקל.

ועי"ש בש"ך ס"ק כ"ו דאם ידוע דלית קפידא בכתיבת ב' סופרים כגון שמתחילה שכתב ב' סופרים לכתוב הספר אפשר לחזור דאפשר ליקח סופר אחר.

עיי"ש ונראה דאם בירר השוכר השני סופרים אז אי אפשר ליקח סופר אחר חוץ מאלו השני סופרים שבירר, אלא הש"ך איירי באופן שלא בירר דוקא אלו שני סופרים אלא זימן הס"ת ע"י ב' סופרים מבלי להקפיד שיהיו דוקא אלו הסופרים.

ג. ועי"ג כ"ב בש"ך יור"ד סוס"י ר"פ אם צריך להחליף יריעה טוב שסופר הראשון יכתוב אם אפשר עיי"ש עכ"פ בני"ד מבלי רשות מבעל הספר א"א לכתוב כמה יריעות על ידי סופר שני.

ד. ונראה דבתפילין ביד וראש לא בעינן שסופר א' יכתב שניהם היד והראש.

אבל ביד לחוד יש להקפיד לכתחלה שיכתב סופר אחד דעי' בד"מ אור"ח ס"י ל"ב דגם בתפילין שהם בפנים הגם שהוא מכוסה בעיני שיהא נאה ויל"ע בראש כיון דכל פרשה הוא נכתב בפני עצמו בבית בפני עצמו אולי קיל טפי לכתבן ע"י שני סופרים באפן שאין חשש של שלא כסדרן.

מכל הני טעמי יש להתיר.

ועי' בשו"ת שבט הקהתי ח"ד ס"י קץ וחלק ו' ס"י רס"ח דמותר לכבס מגבות מלוכלכות בבשר עם מגבות מלוכלך בחלב באותו כביסה ואין חשש של בישול בו"ח כי שמים תוך מכונית הכביסה חומר כביסה שפוגם הבשר והחלב עיי"ש ולהנ"ל יש עוד כמה טעמים שכתבתי לעיל להתיר גם בכיבוס יחד מגבות חלב עם מגבות בשר.

בענין בשר וחלב במיקרו גל

שאלה:

בבית חולים חילוני שיש שם מיקרו גל שכולם משתמשים בו לחמם כל מיני אוכלים ומחממים בלי שום כיסוי וכדומה ואחד חרדי רוצה לחמם בו אוכל משלו ומכסהו בכמה כיסויים בסגור הרמטי כדין שלא יבלע ממאכלי שאינם כשרים ורק השואל שואל היות שנשאר בהמקרו גל קצת בשר וקצת מאכלי חלב שהחממו מקודם ונשארו שם האם יש חשש דמבשל בשר וחלב כשמחמם האוכל שלו.

תשובה:

מכאן כמה טעמי נראה דליכא שום חשש

א. דאם יש חתיכות בשר וחתיכות חלב שאינם נוגעים ליכא חשש דמבשל בו"ח דהא אין שום מים שיבלעו זה מזה ורק יש חשש אולי נוגע בשר וחלב ביחד.

נראה נמי דליכא חשש דכיוון דליכא מים הוי כמו שנצלו ביחד בו"ח דיש פוסקים דס"ל דאסור רק מדרבנן עי' בחות דעת ס"י פ"ז בבאורים ס"ק א' ובפרי תואר (ועי' בהגהות רע"א ס"י פ"ז בשם הפר"ח דס"ל דאסור מן התורה, וכן עי' בפרמ"ג במשב"ז ס"י פ"ז סק"א) דאסור רק מדרבנן עי' ביר"ד ס"י פ"ז דבשר וחלב דאסור לאכול רק מדרבנן מותר בבישול והנאה עי' ס"י פ"ז סעיף ג'. דבשר עוף בחלב אסור רק מדרבנן.

ב. וכן אם נשאר רק בשר עוף ולא בשר בהמה ג"כ מותר בבישול והנאה עי' ס"י פ"ז סעיף ג'.

ג. יש ספק בהפוסקים אי מחמם במקרו גל אי אסור מה"ת אי הוי דרך בישול דעת הגרי"ש א"ז דהוי דרך בישול ואסור מה"ת ועי' בת' להורות נתן חלק ז' ס"י ס"ה דהוי בישול שלא כדרך ועי' בבדי השלחן ס"י ס"ז ס"ו בבאורים ד"ה והמבושל וכיון דאינו כדרך בישול לכמה פוסקים אין איסור בישול בו"ח.

ד. עפ"י רוב אם נשאר שיריים מבשר וחלב הוא פחות מכשיעור ששעורו בכזית ועי' בפתיחה להפרמ"ג להל' ב"ח בד"ה הנאה, שנסתפק אי בח"ש בבו"ח דאסור באכילה ורק מסופק אי אסור גם בבישול והנאה. מובא בפתיחת תשובה ס"י פ"ז סק"ב (ועי' בבן איש חי שנה ב' בפ' בהעלותך דמחמיר בבישול והנאה בחצי שיעור).

ה. הא אינו מכוין לבשל ואינו צריך להבישול, והוי פס"ד דלא ניחא לי' ועי' שו"ת דובב מישרים ח"א ס"י ל' ובשו"ת הר צבי יור"ד ס"י ע"ט דמקיל במבשל שלא על מנת לאכול.

ו. הפוסקים דנו אם יש איסור בישול אחר בישול בבו"ח אם נתבשל כל אחד בפנ"ע ואח"כ מבשלו יחד יש איסור בישול, אבל אם נתבשלו יחד ואח"כ מבשלו עוה"פ ס"ל לרוב פוסקים דאין איסור של בישול אחר בישול, עי' בפלתי ס"י פ"ז ס"ק י"ג ובפרמ"ג ס"י ק"ה במשב"ז ס"ק ב'.

מובא בהגהות רע"א יור"ד ס"י ס"ז וכן כמ' בבחי' רבינו גרשום במס' חולין קה' ע"ב וכן מסיק בשו"ת חס' יור"ד ס"י פ"ד.

(ודעת השבות יעקב בח"מ ס"י ל"ח דמחמיר וכן אי' בחי' יד אפרים על גליון השו"ע יור"ד בקיצורי דינים סוף ס"י פ"ז ס"ג דמחמיר) עכ"פ להני פוסקים דס"ל דאין בישול אחר בישול בבשר וחלב ליכא שום חשש של בישול בו"ח



דיוני הוראה ורפואה



תוספת מיוחדת מתוך דיון הלכתי רפואי שנערך ב"מרכז ההוראה" בין גדולי הרבנים שליט"א לרופאים בנירים של קופ"ח כללית

במחוז ירושלים והרב זבולון המבורגר מנהל מרפאת בני ברית בירושלים אשר מכירים את השאלות הרבות מקרוב.

מובא כאן משא ומתן בנבכי הסוגיות על אחת מן השאלות המצויות ביותר בקרב המתעסקים ברפואה, והוא, באלו אופנים מותר ליסע בשבת ע"י גוי או יהודי, ומתי אסור כלל.

ומדיון הלכתי זה שנידון בין הרבנים הגאונים שליט"א אשר מפיהם אנו חיים ולאורם נלך, ממנו ניקח לפסק ההלכה. מה גם שבסופו של דיון מובא הכרעת הרבנים הגאונים שליט"א מהו המעשה אשר נעשה ע"פ אמיתתה של תורה.

בהמשך לדיון שהתקיים בין כתלי "מרכז ההוראה", בנושאי הלכה ורפואה בשבת, עם בכירי רופאי קופ"ח כללית, בראשות כ"ק אדמו"ר מסאווראן שליט"א נשיא "אוצר הפוסקים - מרכז ההוראה" ובהשתתפות גדולי הפוסקים רבני מרכז ההוראה הגאון הגדול רבי נפתלי נוסבוים, הגאון הגדול רבי שמאי קהת הכהן גראס, הגאון רבי ישראל ברוזבסקי, הגאון רבי אברהם שרגא שטיגליץ, הגאון רבי בצלאל וקסלשטיין, הגאון רבי בן ציון הכהן קוק, הגאון רבי משה ברנדסדורפר, והגאון רבי משה וויינרעב. ובהשתתפות הנגיד הרבני מו"ה רבי יעקב וויינרעב שליט"א מייסד מרכז ההוראה. כאשר בפן המקצועי השתתפו רופאי קופ"ח כללית פרופ' חיים יפה וד"ר ר' מרדכי פאוואל, גם הרב משה רוזנגרטן מנהל מגזר החרדי של כללית

הוספה בחילול שבת בשביל אסתטיקה במצב של פיקוח נפש

שאלה: במקרים שמקבלים חתך בפנים או בגוף, ויש בשכונה ערבי שיודע לתפור, השאלה היא האם מותר להפנות לבית חולים בשבת שם יש מומחים פלסטיקאים שיודעים לתפור יותר יפה, וכל המעלה של הבית חולים יותר מאותו ערבי בשכונה הוא רק מבחינה אסתטית אבל מהפן הרפואי אין שום הבדל ביניהם, האם יש היתר להפנות את הילד לבית החולים ?

נצרך להציל אותו, וזה לבד כבר סיבה שיהיה מותר להסיעו לבית החולים.

ד"ר ר' מרדכי פאוואל:
במקרה שאכן יש חשש של פגיעת ראש, או דימום, אכן הדבר נכון, אך מה יהיה הדין כשיש לו חתך באצבע וכדו', שהם מקומות שאין בהם שום חששות של פיקוח נפש, ורואים שאין בזה שום חשש אלא עניין אסתטי בלבד.

ד"ר ר' מרדכי פאוואל:
צריך להתעלם מבחינה רפואית, כי אכן במקום שהוא יעשה את זה יותר טוב גם מבחינה רפואית יש להתיר, אבל כשהשאלה היא מבחינה אסתטית.

הגר"א שטיגליץ:
במנחת שלמה מובא לגבי מילה שאם צריך לעשות הפירות מותר להוסיף אפילו בשביל אסתטיקה.

הגר"מ ברנדסדורפר:
לקחת גוי ולנסוע לבית החולים ויש להתיר זאת ע"י גוי בצירוף כך שזה משום כבוד הבריות.

הגר"י ברוזבסקי:
הרי מי שנפגע הוא נחשב כחולה, ודינו שעי"י גוי אפשר לחלל עליו את השבת.

הגר"מ ברנדסדורפר:
אכן, לפעמים חושבים שאין לחשוש לחתך כלל כי הוא דבר של מה בכך, ולבסוף מתברר שזה דימום במוח, וכדו', ולכן צריך לעשות את המקסימום, והרי מספיק צד של אחוז אחד שזה

הגר"ב וקסלשטיין:
מכיון שהחתך גובל בפיקוח נפש, ממילא גם אם יש בשכונה גוי אין חיוב לטפל דווקא אצלו, ומותר ללכת לבית חולים.

הגר"י ברוזבסקי:
הרי קיימת אפשרות לטפל בחתך ללא חילול שבת ומדוע נאמר שיהיה מותר להסיע אותו בשבת.

הגר"מ ברנדסדורפר:
החתך הוא פיקוח נפש שיצטרפו לחלל שבת ?

ד"ר ר' מרדכי פאוואל:
תלוי בחתך אם זה בחלל הגוף או מזוהם אז זה גובל בפיקוח נפש.

הגרש"ק הכהן גראס:
בשו"ע אין חילוק החתך ואפי' אם החתך הוא ביד רק שנעשה ע"י ברזל או זכוכית יש חשש של פיקו"נ כי יכול להיגרם זיהום וכדומה.

הגר"ב הכהן קוק:
הרמ"א פוסק שאם אפשר בלי שיהוי ובלו דיחוי ע"י גוי ודאי שיש עדיפות לקחת את הגוי.

הגר"מ ברנדסדורפר:
עדיין הרופאים בבית חולים יעשו זאת יותר טוב.

ההכרעה:

אם יש חשש של פיקוח נפש אם לא יסע לבית חולים, בוודאי שצריך ליסע לבית החולים,

אך אם יש רופא שיודע להבחין ולהגיד שאין בזה שום בעיה רפואית אם יטפל במקום ע"י הגוי, אלא רק עניין של אסתטיקה. אז אם העניין האסתטי הוא באופן בולט וניכר הנחשב כצורך מרובה, מותר ליסוע ע"י גוי. מה גם שהיהודי שיטפל בילדה עושה מעשה של פיקוח נפש.

אך אם אין העניין האסתטי ניכר אסור ליסע לבית החולים.

ללכת לרופא יהודי בשביל רוגע

שאלה: ישנם שתי רופאים יהודי וגוי מקומיים (ללא נסיעה), אך הגוי לא עושה את זה כ"כ יפה כמו היהודי. האם מותר לתת לכתחילה ליהודי שיטפל בזה אף שיש גוי.

הגר"ב צ' הכהן קוק:

הרי בשביל יופי בלבד אסור לחלל את השבת שבת.

הגר"ב וקסלשטיין:

מעיקר הדין כשיש פיקוח נפש מותר ליהודי לחלל שבת, והדין הזה של שיהוי זה חומרא ולכתחילה, כי מעיקר הדין בפיקוח נפש הדבר נעשה ע"י גדולי ישראל, וממילא כשמדובר בבעיה לכל החיים אכן מותר, ולא צריך להחמיר את העניין הזה של שיהוי, ורק במקום שיצטרפו להסיע לבית חולים.

הגרא"ש שטייגליץ:

שאלות אלה מתעוררות הרבה בערי

הם לא כל כך רגועים, לכך מותר לחלל בשביל זה את השבת.

הגר"ש ק הכהן גראס:

הרי הרשב"א בתשובותיו כתב שבכל אופן שהוא לייטובי דעתיה של החולה מותר, ולכן מותר גם להתלוות לחולים בשבת.

הגר"ב צ' הכהן קוק:

גם אם כעת עדיין אין זה מצב של פיקוח נפש ורק שזה שעלול להתפתח, גם זה נחשב כפיקוח נפש שהותרה עליו השבת, שהרי החשש הוא שיבוא לפיקוח נפש.

הפריפריות שיש בעיה גם של נסיעה וגם מחוץ לתחום, ובמקום יש רופא ערבי אבל לא כל כך סומכים עליו והם רוצים רופא יותר מקצועי האם מותר להם לנסוע לבית החולים, אך התשובה היא שהיות וסוף כל סוף עכשיו יש מצב של פיקוח נפש

הכרעה:

אם הם יותר רגועים כאשר היהודי מטפל אז מותר, ובפרט אם הרופא בלאו הכי מטפל בשבת בכל מיני חולים, דאז הוא רק מסייע. (ע"י תוס' שבת ג' ע"א)

הוצאת ממון למניעת חילול שבת

שאלה: האם על חולה במצב של פיקוח נפש צריך לעשות טצדקי ולשלם ממון בכדי שלא יחללו עליו את השבת.

הגר"ב צ' הכהן קוק:

שאלה דומה נשאלה לפני מרן הרה"ג ר' יוסף שלום אלישיב זצוק"ל.

שהיה כהן שהוצרך לעבור טיפול על הלב שהוא מצב של פיקוח נפש, והקופה מממנת לו ניתוח בביה"ח הדסה עין כרם, ששם יש איסור לכוהנים להיכנס. אך יש לו אפשרות להזמין את אותו רופא פרטי בבית חולים אחר בעלות של 50.000 ש"ח, האם הוא חייב להוציא הוצאה זו או לא.

מנהל כללית למגזר החרדי:

אכן, אנו בקופה נותנים לכוהנים אפשרות להתנתח בביה"ח מעייני הישועה. כאשר אין הכרח רפואי שינותחו דווקא בבית חולים אחר.

הגר"ב צ' הכהן קוק:

מרן הגר"ש אלישיב ענה על זה שאם מדובר בהוצאה גדולה הוא לא צריך לשלם את זה, כי היות והוא נמצא במצב של פיקוח נפש, אין לו אין הדין שצריך לתת כל ממון בשביל לא לעבור על הלאו שלא להיטמא לכהן.

הגר"א שטייגליץ:

היה אברך שהגיע לבית החולים שערי צדק בשבת, ואמרו לו שאין יותר מקום בחדר לידה והוא חייב לנסוע לבית חולים אחר, והוסיפו שאם הוא רוצה יש חדר לידה פרטי שהעלות שלו היא 5.000 דולר, ושאל האם הוא חייב להוציא את ההוצאה הזו או שמוותר לו לנסוע ולחלל את השבת.

ובמנחת שלמה סימן ז' מביא מחלוקת בענין זה עם הרב אפשטיין זצ"ל, והוא מעלה לדינא שלא צריך להוציא כסף כדי שלא יחלל את השבת.

המשך מעמוד ב':

ודו"ק. ויש להוסיף דלפ"ז גם בט"ז י"ל כע"ז (מלבד הסברא דלעיל) דכיון דאין כאן קיום מצוה, עכ"פ אהני לכך שיוכל לברך גם אחר ההדלקה דלא גרע ממצוה שיש בה שיהוי ודו"ק וצ"ע לדינא.

אגב יש לציין לדברי הר"ן (שבת ט' ע"א - מדפי הרי"ף - ד"ה מצותה) שכתב דמה שאמרו מצותה משתשקע החמה, היינו שזו עיקר מצותה, אולם יכול להדליק גם קודם השקיעה דהא בשבת בהכרח צריך להדליק קודם שקיעת החמה וממילא ה"ה בחול, אך כתב דמדברי הבה"ג נראה דבדוקא אמרו משקיעת החמה וגם בער"ש מדליק אחר השקיעה וכדעת רב יוסף (שבת לד:). דכל זמן שלא הכסיף העליון והשוה לתחתון עדיין יום הוא ע"ש. ועכ"פ חזינן מדבריהם דשבת וחול זמן אחד להם או תרווייהו קודם השקיעה או תרווייהו אחריה וזה כהתרוה"ד דאף בשבת מקיים המצוה בהדלקה מבעו"י כמו בחול ודו"ק. אמנם בדבר זה ס"ל כהט"ז דחלות המצוה היא בער"ש ולא בצוה"כ ואין כאן מעשה של 'הכשר מצוה' בלבד אלא מעשה מצוה שלם ודו"ק.

העולה מהדברים

א. כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן. י"א דהוא לעיכובא וי"א דבדיעבד יכול לברך גם אחר המצוה. לדינא קי"ל דהוא לעיכובא ואחר שסיים המצוה אין מברך (אות א'). ברם כל זה במצוות שאין בהם שיהוי (אכילת מצוה, הפרשת תרומ' וכו') אבל במצוות שיש

בהם שיהוי כגון ציצית ותפילין ועוד, אם לא בירך קודם המצוה מברך אח"כ כל זמן שהוא בתוך קיום המצוה (אות ב').

ב. הדליק בלא ברכה ונזכר באמצע ההדלקה, יפסיק ויברך כל הברכות ויסיים הדלקתו (אות ג').

ג. נזכר אחר שסיים כל ההדלקה, לענין ברכת שעשה ניסים ושהחינו (ביום א') מברך אחר ההדלקה דלא גרע מברכת הרואה (אות ג').

ד. אמנם לענין ברכת 'להדליק' תליא בפלוגתא הפוסקים אי נר חנוכה חשיבא מצוה מתמשכת משום דיש שיעור להדלקה (חצ"ש), או דכיון דקי"ל ככתה אין זקוק לה חשיבא מצוה שאין בה שיהוי ואין מברך אחר ההדלקה. ולדינא נקט המ"ב דאין מברך אחר ההדלקה דלא הוי עובר לעשייתן (אות ג').

ה. ברם צ"ע לענין הדלקה בער"ש בשכח לברך עד אחר סיום ההדלקה. ובפשוטו לדעת הט"ז דבער"ש 'ככתה זקוק לה' חשיבא מצוה שיש בה שיהוי ומברך עליה, אמנם לדעת התרוה"ד והשו"ע שגם בער"ש ככתה אין זקוק לה, לכאורה אין לברך דהויא מצוה שאין בה שיהוי, אולם יתכן דכיון דכל הדלקתו היא בגדר 'הכשר מצוה' - כדכתב התרוה"ד - יתכן דלא גרע ממצוה שיש בה שיהוי דהא נמצא דלא התחיל בגוף המצוה אלא רק 'בהכשר מצוה' ולהכי אפשר דמברך אחר ההדלקה וצ"ע לדינא (אות ד').

פסקי הוראה

מענה על שאלות אשר באו אל פתחי הרבנים ונימוקים נעמם מהיכן נידונו



הגאון רבי אליהו חיים שטרנבוך שליט"א

בענין מנהג הנשים שלא לעשות מלאכה

שאלה:

באלו מלאכות אסורות הנשים לעשותן בעוד שהנרות דולקות

צדדי השאלה:

האם טעם האיסור הוא משום יו"ט ודינו כמו חוה"מ או דמשום שיהיה היכר בנרות שאין עושים מלאכות לאורן ואז לא יעשו שום מלאכה.

תשובה:

מה שמותר בחוה"מ מותר גם כ"ז שהנרות דולקות. ואסור רק מלאכות כמו כיבוס ותפירה, וכ"כ בספר בן איש חי (פ' וישב) וכן עמא דבר. אולם שמעתי בשם הגרי"י פישר ז"ל שהמנהג פעה"ק ירושלים שנשים נמנעים גם מלאפות ולבשל, מחמת הטעם שיהיה היכר שאין עושים מלאכה לאור הנרות. אכן זה שייך רק בחצי שעה ראשונה שהוא מחמת היכר, אך המחמירין לאסור כל זמן שהנרות דולקות, טעמם הוא מצד יו"ט, ובודאי אין דינו חמור יותר מחוה"מ, ולדידהו מותרים באפיה ובישול.

הנימוק:

שו"ע סי' תר"ע ס"א "ונוהגות הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ויש מי שאומר שאין להקל להם"

ונאמרו בזה כמה טעמים, א) הבי"ב כתב "טעמן כדי שיהא להן היכרא שאסור להשתמש לאורן" וכ"כ הכלבו (סי' מד) והארחות חיים (הל' חנוכה אות כא) וכ"כ בשלטי גבורים [על הגהות מרדכי] וז"ל וכתב רבנו אשר ז"ל הטעם כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה, ועוד שמא יכבה הנר האחרת שמשתמשים לאורה וע"כ ישלשו להשתמש לאורה עכ"ל. ובשו"ת הת"ס (או"ח סי' קנה) הק' דלמה דווקא נשים ולא אנשים, [אמנם במהרי"ל כתב קבלה בדינו שאין לאדם לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות] אכן במור וקציעה כתב דבנשים איכא למיחש טפי שיעשו מלאכתן לאור הנרות. ב) כתב הלו"ב "כדי שלא להסיח דעתן מזכר הנס עושיין לפחות אותה שעה כמו יום טוב" והיינו כיון שאינם מדליקים בעצמן הזכר הוא על ידי שנמנעות מלעשות מלאכה. ג) כתב הט"ז (סק"ב) "כיון שנעשה הנס ע"י הנשים יפה להם כשהם נוהגות שלא לעשות מלאכה" וכ"כ המג"א (סק"א) בשם מטה משה (ס' לתקצד)

והנה נחלקו הפוסקים כמה זמן אסורות במלאכה דכ' המג"א (סק"ב) בשם מעגלי צדק פ"ל כל זמן שנרות של בית הכנסת דולקות והוא עד כחצות.

אולם כתב האליהו רבא דלטעם הא' שלא ישתמשו לאורה לא שייך להחמיר כל זמן שהנרות דולקות בבית, והיינו עד חצי שעה, וכן כתב הדרך החיים דנוהגות שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות בביתו, וכן פסק המשנה ברורה (סק"ד). ועי' שעה"צ (סק"ז) שהוכיח כן מדברי הגר"א שהביא טעם הש"ג וכמו שהוכיח הא"ר ומביא ש"כ בדה"ח ולפי"ז מוכח כן גם מהבית יוסף, ואולם המחצית השקל מביא הערת הא"ר וכ' הדוסיפו חומרא על חומרא. וצ"ב. ובפשטות צ"ל דהמג"א אזיל לשלי' דהטעם הוא כיון שנעשה הנס על ידן הוי אצלן כמו יו"ט, ולזה החמירו כל זמן שהנרות דולקות בבית"ל משום פרסומי ניסא.

אולם לכאורה גם לפי המג"א זה רק במקום שנוהגים שנרות ביה"כ דולקות עד חצות, וטעם המנהג ביאר בשו"ת כנף רננה (או"ח סימן פ') כיון שעד חצות הלילה הוא זמן תפלת ערבית, ועד אז יכולים לבוא ולהתפלל, ובספר משמרת שלום (סימן מח ס"א) ביאר שכיון שאנשים עוברים ושבים עד חצות הלילה כפי שהעיד הרמ"א בדרכי משה דעד חצות רבים נעורים, ובפרט בביה"כ רבים נכנסים ויוצאים, על כן נהגו שיהיו נרות שבביה"כ דולקים עד חצות הלילה. אבל במקומותינו שאין מקפידים בזה, גם לדעת המג"א אין צריך להחמיר עד חצות.

אמנם לכאורה בביה"כ נשים מניינים עד חצות ויותר, צריך שיהיה דולק נר חנוכה עד שיגמרו להתפלל, דלכל הטעמים המבוארים בראשונים הן לפי הכלבו להוציא מי שאינו בקי, והן לפי הריב"ש דכיון שאין יכולים לקיים המצוה כתיקונה על פתח הבית, וחסר פרסומי ניסא לכן תיקנו להדליק בביה"כ, מהיכי תיתי שהמנהג הוא רק במנין הראשון, ויתכן דאם כבו הנרות צריך לחזור ולהדליק, וכ"כ בקונטרס הליכות והנהגות דדעת הגרי"א ז"ל שראוי שידלק בכל המניינים, וא"כ לפי המג"א נוהג האיסור מלאכה עד חצות.

אמנם בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קמג) נשאל בביהמ"ד שיש שני מניינים האם להדליק בשניהם בברכה, והשיב דפשיטא דאין להוסיף על המנהג להדליק פעם אחת בברכה דגם ע"ז נו"נ הפוסקים, אבל לא להוסיף לברך פעמיים באותו מקום, ואם רוצים ידליקו עוד פעם בלי ברכה. ומשמע מדבריו ז"ל דמצד המנהג להדליק בבי"כ כבר יד"ח בפעם אחת, וכנראה שסבר שכך היה עיקר התקנה להדליק פעם אחת, ולכאורה צ"ע מדברי המג"א שהיו נוהגים שהנרות דולקות עד חצות, ועד כדי כך שהאיסור מלאכה הוא עד חצות, ומשמע דזה מצד עיקר המנהג.

אמנם יש להסתפק לפי המג"א אם יש ביה"כ בעירו שדולקות הנרות עד חצות בגלל שיש מניינים לתפלת ערבית, אבל בביה"כ שהוא מתפלל יש רק מנין אחד, ולכן אינו דולק רק חצי שעה, [עי' פמ"ג א"א תרעה סק"ב ומ"ב שם סק"ז] האם צריך להחמיר עד חצות כיון שיש ביה"כ שדולק עד חצות.

ואולי יש לדמות לקבלת שבת דמבואר בשו"ע (סי' רסג ס"ב) דאם רוב הקהל קבלו עליהם שבת, המיעוט נמשכים אחריהם על כרחם. וכתב המ"ב (סקנ"א) דבעיר שיש בה בתי כנסיות הרבה אין אחת נמשכת אחר חברתה, ואפילו אם באחת רוב. וה"נ י"ל דתלוי בכל אחד לפי הביה"כ שהוא מתפלל.

עוד יש להסתפק לפי המג"א אם הנרות בביתו דולקות יותר זמן מהנרות דביה"כ, כיון שהדליק אחר מעריב, האם לדעת המג"א הכל תלוי בנרות ביה"כ, או דכיון דדלקו יותר זמן החמירו כ"ז שדולקות, וה"ה להיפוך אם הנרות בבית דולקות יותר זמן יש להחמיר כ"ז שדולקות בבית. ולכאורה הרי לטעם הבי"י והש"ג בודאי תלוי בנרות שבביתו, והמג"א רק החמיר משום טעם השני, אבל לא בא להקל.

ולהנ"ל י"ל, לאלו המחמירים שהנרות דולקות עד שתכלה רגל מן השוק בזמנינו, כדברי הריטב"א שכתב (שבת כא ע"ב) "ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא" א"כ לא מיבעיא לדעת הא"ר והדה"ח דתלוי בזמן שדולק בבית, צריך להחמיר במלאכה כל הזמן, אלא גם לפי המג"א אסורות הנשים במלאכה כל זמן שדולקות, דגם המג"א מודה דאסור כל זמן שהנרות דולקות בבית וכנ"ל. ובשלמא אם זה רק חומרא י"ל דלא מחמירים לגבי מלאכה שזה רק מנהג, אבל יש שסוברים שצריך להוסיף שמן מעיקר הדין א"כ לכאורה צריכים לנהוג גם איסור מלאכה עד שתכלה רגל בזמנינו. וצ"ע.

ולכא' יש עוד נפק"מ בין ב' הטעמים, באיזה מלאכה אסורות, דאם הוא מצד היכר אסורות בכל מלאכה אפי' מלאכות המותרות ביו"ט כגון אפי' ובישול, אבל אם זה בגדר יו"ט, לכא' לא חמור מיו"ט גופא, ובפשטות הא דמותר בחוה"מ מותר גם כ"ז שהנרות דולקות. ואסור רק מלאכות כמו כיבוס ותפירה, וכ"כ בספר בן איש חי (פ' וישב) וכן עמא דבר.

אולם שמעתי בשם הגרי"י פישר ז"ל שהמנהג פעה"ק שנשים נמנעים גם מלאפות ולבשל, מחמת טעם הבי"י, וכנ"ל. אכן זה שייך רק בחצי שעה שהוא מחמת היכר אבל מה שאסור עד חצות לפי המג"א הוא מצד יו"ט ובודאי לא חמור יותר מחוה"מ.

אכילה ושתיה לנשים ללא קידוש קודם התפילה

שאלה:

האם לנשים מיניקות מותר לאכול ולשתות מים ללא קידוש קודם התפילה.

תשובה:

אשה המותרת לאכול קודם התפילה, כגון מעוברת או מניקה או חולה - דעת האג"מ דאין צריכה לקדש כל זמן שבעלה לא התפלל ולא חלה עליה חובת קידוש. ודעת הגרש"א דצריכה לקדש. וגם אם רוצות להחמיר ע"ע, יכולות להקל לשתות מים קודם התפילה.

א. ועתה נבוא לבאר. הנה בש"כ פנ"ב הערה ל"ז כתב בשם הגרש"ז אורבאך זצ"ל לגבי חולה שידוע כי א"צ לאכול לפני התפילה כזית בכא"פ, אלא סגי לו כזית ביותר מאכילת פרס, דודאי לא חשיב סעודה בכה"ג, [דומיא דתענית, דכה"ג חשיב מעונה], והוי כחצי שיעור, א"כ למה יהא מותר לו לקדש ולשתות יין מלוא לוגמיו, הרי זה כמי שסגי לו בחצי זית, דמסתבר שלא נתיר לו לאכול כזית שלם. אך מסיים שם דלא מצינו בפוסקים שחילקו בזה וצ"ע.

ונראה לומר, הבהאנו לעיל (בחלק א' - גליון י"א) מהתל"ד, שהקשה על התו"ש והזכיר שם מ"ש הפר"ח בסי' פ"ט דחולה הוה לרפואה, יכול לאכול לפני התפילה אע"פ שאין הדבר מוכרח דווקא לאותה שעה, מ"מ אכילה לרפואה היא ואין בה גאוה. מבואר דאין ההיתר לרפואה מצריך לשער בצמצום. אלא כל שאינו עושה לתענוג עצמו, שרי לפני התפילה. אמנם יש מקום לבעל דין לחלוק דאם אין המאכל נחוץ למה יאכלנו קודם שיתפלל על דמו. ואולי דגם איכא קצת גאוה, מ"מ הפמ"ג בסי' פ"ט בא"א ס"ק י"ב ומחה"ש שם ס"ק י"ב וכה"ח שם אות ל"ו הביאו דבריו להלכה. וכן הובאו דברי הפרי"ח חבבה"ל בסי' פ"ט ס"ד ד"ה וכן. ולמדנו מזה, דההיתר של אכילה מחמת רפואה איננו כפי ההכרח האמיתי בצורתו המדויקת, אלא כל שאוכל לצורך רפואה, דיינון כאכילה שאין בה גאוה. ואפשר דעפ"י גוסיף, דגם כאשר החולה נצרך לכזית מן המאכל - על כזית זה אין שם אכילת גאוה, כי צורך רפואה הוא, ועל כן אין נפ"מ אם אוכלו תוך כדי אכילת פרס, או יותר. והיותו נוצר לאכילה של כזית, אף שיכול לאועלה כשאין על זה שפאכילה בדיני התורה, והיינו השוטה יותר מכדי אכילת פרס, מ"מ הולכין אחר עצם האכילה, וכיון שאין בה גאוה יכול לאוכל בכל צורה, כמו שהתיר הסי"ח לאכול בכל זמן. ואין צורך לצמצם כפי הדרוש לרפואה, כשם שבזמן האכילה אין לדקדק. דסוף סוף כל אכילה זו, לצורך רפואה. וממילא אם אוכל בכא"פ, חייב בקידוש ומותר בשתיית יין לצורך הקידוש. דאף היין נגזר מתוך הכרח האכילה של הרפואה, ולא מיקרי יין של עונג דעלמא.

ב. והנה יל"ע בחולה המותר באכילה קודם התפילה דצריך לקדש, מה דינו לגבי שתיית מים אם בא להחמיר על עצמו ולא לאכול לפני התפילה. מצד אחד י"ל כיון דבא להחמיר ע"ע ואיננו אוכל, הרי הוא ככל אדם שאיננו מקדש ומותר בשתיית מים קודם התפילה. נמצד שני י"ל סוף סוף לא מיקרי שלא חלה עליו חובת קידוש דאם בעצם מותר באכילה וצריך לקדש. ושאלה זי שכיחא אצל נשים שמעיקר הדין חשיבי כחולות, כגון מעוברות ומניקות ורשאיות לאכול לפני התפילה, ואעפ"כ מחמירות על עצמן ומתפללות קודם האם בכה"ג רשאיות לשתות מים וכיוצא בזה קודם שיתפללו.

ומצאתי בתוספת שבת בסי' רפ"ו סק"ד ז"ל: ונראה לפמ"ש המג"א בסימן ק"ו ס"ב

הנשים יוצאות באיזה בקשה שאמרות מיד אחר הנטייה בכל לשון שירצו, א"כ לדידהו אסורין גם לשתות מים קודם תפילת שחרית דחל עלייהו חובת קידוש. עכ"ל. כלומר, מאחר והנשים סומכות על סברא זו בחיובן בתפילה שיוצאות בבקשה, הרי שמיד חל עליה חובת קידוש ולא מהני מה שרוצה להתפלל, ובהכי יחשב כמי שלא חל עלייהו חובת קידוש ומותר במים. א"כ י"ל דהיה לגבי חולה, דהיות ומעיקר הדין מותר באכילה מיד קודם התפילה, חלה עליו חובת קידוש ולא מהני רצונו להחמיר שיחשב כאילו לא חלה עליו חובת קידוש ויהא מותר במים. דאין יכול להקל על עצמו בכך. ואע"ג דבפמ"ג בסי' רפ"ט בא"א סק"ד כתב לפסקה ע"ד התו"ש לפי שיש סוברין דחייבות בתפילה מדרבנן כמו אנשים ובפרט למי שמתפללת תמיד, ומצד דאכן נשים מותרות במים קודם תפילתן, [וגם צירף ד' הראב"ד דמותרין באכילה ושתייה קודם הקידוש], היינו דלצלד שחייבות בתפילה הרי מעיקר הדין לא חלה חובת קידוש ומותרות בשתיית מים, ובפרט למי שמתפללת תמיד, ה"ז כאילו גלתה דעתה שאיננה סומכת על מנהג הנשים להקל בחיוב תפילה שלהן, וא"כ בודאי דינה כאנשים שמתותרים במים. משא"כ חולה המחמיר על עצמו שלא לאכול קודם התפילה - אין תמשך קולא מחומרא זו, להחשיבו כמי שלא חלה עליו חובת קידוש ומותר בשתיית מים.

ועוד י"ל דאשה המחמירה על עצמה להתפלל אסורה באכילה קודם, כיון שקבלה ע"ע מצוה זו ממילא נמשכת החומרא לגבי אכילה דאינו זמן סעודה אצלה. משא"כ חולה - החומרא שהחמיר לגבי עצם האכילה היא. ואין זה לכל היותר אלא כעין נדר שלא לאכול עכשיו, וכבר נתבאר לעיל דגם בכה"ג לא מיקרי שלא חלה חובת קידוש עליו. לפיכך אין לומר דחולה המחמיר שלא לאכול קודם התפילה ממשיך איסור אכילה על עצמו. ולא תועיל חומרא זו לשנות תקנת חז"ל. [וחכם אחד כתב לי על דברים אלו, שהחולה יש באפשרותו שלא להשתמש בהיתר אכילה, וממילא לא חלה עליו חובת קידוש. ולענ"ד אין הדברים תלויים ברצונו, אלא דין קידוש הוא דין בעצם, וכל ששייך אצלו סעודה, חייב בקידוש אף לפני התפילה.]

דינים העולים מתוך מה שנתבאר:

אשה המותרת לאכול קודם התפילה, כגון מעוברת או מניקה או חולה - דעת האג"מ דאין צריכה לקדש כל זמן שבעלה לא התפלל ולא חלה עליה חובת קידוש. ודעת הגרש"א דצריכה לקדש. וכ' דמו"ר שליט"א.

אם ננקוט שנשים כה"ג חייבות בקידוש כאנשים, מ"מ נשים חולות, כגון מעוברות ומניקות, המותרות באכילה כנ"ל ורוצות להחמיר ע"ע, יכולות להקל לשתות מים קודם התפילה.

חולה המותר באכילה לפני התפילה, אין צריך לדחוק בשיעור אכילתו ויכול לאכול כזית בכא"פ אף אם סגי לחוליו ביותר מכא"פ, וממילא חייב לקדש.

מי שלא התפלל עדיין שחרית מיקרי בר חיובא ויכול להוציא אחר התפלל וחייב בקידוש וסעודה.

ג. ולענין הרעב והצמא, דבסימן פ"ט הביא הב"י דברי הרמב"ם פ"ה מהלכות תפילה ה"ב: "הצמא והרעב הרי הן בכלל חולים. אם יש בו יכולת לכון את דעתו יתפלל, ואם לאו אל יתפלל עד שיאכל וישתה." וכתב שם הב"י דבזמנינו שאין מכוונים כ"כ, אפשר דה"נ החולה והצמא יתפללו ואח"כ יאכלו וישתו. "ומיהו אם רצו הצמא והרעב לסמוך על דברי הרמב"ם הרשות בידם." עכ"ל הב"י. וכך פסק בשו"ע בס"ד. לכאורה מוכח בזה דאע"פ שמעיקר הדין מותרים באכילה קודם התפילה, מ"מ אינו מחויב בכך ויכול להתפלל מבלי לאכול תחילה. וסתמית הפוסקים משמע דה"ה בשב"ק ולא הזכירו דאיתו צמא עכ"פ אסור בשתיית מים ויהא דינו חמור משאר בני אדם.

וביאר הדבר, דטעם ההיתר ברעב וצמא אינו מפני שצרכי גופם לא בכלל אכילת גאוה, כמו בחולה ממש שכל שאוכל לרפואתו אין כאן משום "אוותי השלכת אחורי גיך" "ולא תאכלו על הדם". באלה ההיתר משום שאינם יכולים לכון כראוי בתפילתם, ולכן סברא הוא, היות וכל האיסור משום כבוד שמיים שלא יתגאה באכילתו, ולא יתעסק בדמו לפני התפילה, בכה"ג אין כאן לזולל בכבוד שמיים. על כן אם הרעב והצמא מחמירים על עצמם הרי הם כשאר אינשי דהיתרם אינו אלא דחוייה לפי שעה לצורך כוונת התפילה. משא"כ חולה גמור י"ל דמעיקרא לא גזרו על אכילתו לצורך רפואה קודם התפילה, ומעולם לא נכללה אכילתו באיסור ואותי השלכת וכו' ולא תאכלו על הדם, על כן לכאורה אף אם בא להחמיר על עצמו ואינו אוכל קודם התפילה, מהיכי תיתי שיהא מותר בשתיית מים ככל אדם שלא הגיע זמן הקידוש.

ולפי"ז היה נראה להחמיר לגבי נשים מעוברות ומניקות הרוצות להחמיר על עצמן ולא לאכול ולשתות קודם התפילה, וא"כ יהיו אסורות אפילו בשתיית מים. אך למעשה נלע"ד להקל בנשים אלו משום כמה צירופים. יש לצרף דעת הראב"ד ומהר"ם חלאווה דאין איסור אכילה ושתיה קודם הקידוש בשחרית, שאינו קידוש ממש "שכבר נתקדש היום פעם אחת... אלא שחכמים תקנו לקבוע סעודתו על היין... הילכך מותר לטעום." עכ"ל מהר"ם חלאווה בפסחים ק"ו ע"א. והוסיף: "ומינה נמי דנשים פטורות ממנו כיון דאינו אלא מדרבנן." וגם יש גדולים הסוברים דאפילו חולה ממש שאוכל לפני התפילה פטור מקידוש לפני התפילה. וגם יש גדולים הסוברים דבנדר ע"ע לא חלה עליו תורת קידוש, ואפשר דיש להשוות בין הענינים האלו. וכן יש הסוברים דעד שלא נתחייב בעלה בקידוש, אף היא פטורה כל זמן שלא התפללה עדיין. אבל בחולה ממש לענ"ד צ"ע. וכן שמעתי ממו"ר שליט"א, דלכאורה מסתבר שחולה המותר לו וצריך לאכול לפני התפילה, ולדעת הבה"ל חייב בקידוש. אי אפשר לו להחמיר ולא לאכול ולקדש, ובכל זאת לשתות דבר מה קודם התפילה, לפי שלדידה זמן קידוש וסעודה הוא, וחייב לקדש קודם התפילה.

שכת להדליק ביום א' כמה נרות ידליק ביום ב'

שאלה:

מי ששכת או נאנס ולא הדליק ביום א' החנוכה, האם עליו להדליק ביום ב' נר אחד או ב' נרות.

צדדי השאלה:

האם הכלל של מוסיף והולך לא שייך בדווקא לימים הנכנסים או דבעינן שיהא היכר לימים הנכנסים ע"י נרות החנוכה.

תשובה:

לפי שיטת התוס' אשר כן פסק השו"ע, ההיכר של ימים הנכנסים הוא דין במצות נר חנוכה וע"כ צריך להדליק ביום השני ב' נרות כנגד הימים הנכנסים. ואף להרמ"א שכתב שידליק כאו"א כשיטת הרמב"ם מ"מ כתב גם הוא להחמיר כשיטת התוס' וממילא בודאי שידליק ב' נרות.

הנימוק:

בגמ' [שבת כ"א:]: ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן והילך פוחת והולך, ובה"א יום ראשון מדליק אחד מכאן והילך מוסיף והולך, אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא, ר"י בר אבין ור"י בר זבידא, ח"א טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין דטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאים, וח"א טעמא דב"ש כנגד פרי החג, וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ולא מורידין.

והתוס' [שם ד"ה והמהדרין] כתבו דהמהדרין מן המהדרין דמוסיפין והולכים, לא נוהגין כמהדרין דהיינו נר לכאו"א, דאם יעשו נר לכאו"א שוב ליכא הוכחה לימים הנכנסים ולימים היוצאים שיאמרו שכן אנשים יש בבית.

והר"ן ז"ל הביא דברי תוס' אלו, ומוסיף שהרמב"ם ז"ל חולק ופוסק דעבדינן תרתי מהדרין ומהדרין מן המהדרין, וז"ל הרמב"ם ז"ל [בפ"ד מהל' תנוכה ה"ב] "כיצד, הרי שהיו בני הבית עשרה בלילה הראשון מדליק עשרה נרות בלילה השני עשרים בלילה השלישי שלושים וכו' עד שנמצא מדליק בלילה השמיני שמונים נרות".

והנה הא דפשיטא להו לתוס' דבעינן שיהא הוכחה לימים הנכנסין ולימים היוצאים, בפשוטו משמע שלמדו את זה מהא דאמרין "כנגד ימים הנכנסין וכנגד ימים היוצאים", והכוונה שיהא הוכחה ופרסומא כמה ימים נכנסים וכמה יוצאים.

אמנם יש להקשות, מנא להו להתוס' דמה שאמרו בגמ' טעמא וכו' כנגד ימים הנכנסין והיוצאין הכוונה דצריך לפרסם ימים הנכנסים או היוצאים, דלימא הוא רק לתת טעם, למה בחרו ב"ה סדר זה של מוסיף והולך, משום שהיא כסדר ימים היוצאין, שהם מוסיפין והולכים, וב"ש בחרו בסדר של פוחת והולך, משום שהיא כסדר הימים הנכנסים שהם פוחתים והולכים.

והרי כן מתפרש הא דאמר אידך, טעמא דב"ש כנגד פרי החג, אטו הכוונה שיהא פרי החג נזכרים ונתפרסמים ע"י נר חנוכה, אלא ע"כ כוונת הגמ' כנגד פרי החג היינו שזה טעמו של התנא מפני מה ראה לבחור סדר זה, משום שסדר כזה אשכחן בפרי החג, ועי' במגילה (ד' כ"א): בהא דאמר דשני וחמישי קורין ג' גברא ח"א כנגד כהנים לויים וישראלים, וח"א כנגד תורה נביאים וכתובים, ושם בהא דאין פוחתין מעשרה פסוקים ח"א כנגד עשרת הדברות וחד אמר כנגד י'

בטלנין שבבימ"ד, וברכות (דכ"ח). הני י"ח ברכות שבשמו"ע כנגד י"ח אזכרות וח"א כנגד י"ח חוליות שבשדרה, וכן בעוד תקומות, נתבאר שהיא נתינת טעם למה תיקנו מספר זה, אבל לא מצינו שיש ענין לפרסם בעת עשית המצוה את הדבר שכנגדו תיקנו מספר זה, וא"כ מנ"ל להתוס' דהא דאמר הכא כנגד ימים הנכנסים והיוצאים שיהא צורך בפרסומי ניסא בשעת המצווה כמה ימים נכנסים או יוצאים.

ועוד יש לדקדק בענין זה, דהנה הטור והשו"ע ב"י תרע"א ס"ב, "כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק אחת מכאן והילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליילה האחרון יהא שמונה, ואפי' אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר". עכ"ל. והיינו, כהתוס' דבעינן היכר לימים היוצאים, ולא ידליקו כל בני הבית, ובהג"ה שם כתב הרמ"א, "וי"ל שכל אחד מבני הבית ידליק". ונרשם שם "הרמב"ם", וכבר הקשו רבים הלא הרמב"ם ז"ל הדגיש דהבע"ב עצמו מדליק כמספר בני הבית, ומאיכין לקח הרמ"א ז"ל דכל אחד מבני הבית מדליק לעצמו, (ומנהגנו שהוא כהרמ"א ז"ל צריכה לכאו"א עיון).

והנראה לומר בזה, דהנה בהא דפליגי תרי אמוראי דבבב, ב"ש וב"ה, צ"ל דאין טעמים אלו מספיקים אלא לענין אי מוסיף והולך עדיף או פוחת והולך עדיף, אבל עיקר הדבר צריך טעם למה חילקו חכמים להיות מוסיף או פוחת, ולא השוו מידותיהם שידליקו בכל הלילות בשווה. אלא ודאי הפירוש הוא כך, דטעמא דמהדרין מן המהדרין דמוסיפין או פוחתין, כיוון דבכל יום נתרבה פרסום הנס וחייבת המקום ב"ה עלינו ביותר (כפי שיבואר להלן), לפיכך ראו חז"ל דראוי לעשות הידור מצווה והיכר לפי ערך פרסום החיבה והנס שנתרבה בכל יום.

אלא דבזה נחלקו ב"ש וב"ה איך מפרסמים זאת, ב"ש סברי כיוון דפרסום הנס והחיבה שנתרבה בכל יום ה"י ניכר ע"י "הפחתה" שהרי בני"ב מצאו פך אחד של שמן מונח בחותמו של כה"ג, ולא ה"י בו להדליק אלא יום אחד, ובנ"י לקחו פח זה ומלאו בזה את כל שבעת קני המנורה, והנה לא נחסר מהפך שמן אלא חלק שמינית, ולמחר מילאו עוד הפעם את כל שבעת קני המנורה וג"כ לא נחסר "אלא" עוד חלק שמינית, וכך בכל יום, עד שעבר שמונה ימים ועשו שמן טהור מחדש, נמצא דהנס ה"י ע"י שנפחת בכל יום רק חלק שמיני (בזמן שהפך ה"י די רק ליום אחד בלבד), וע"י שכל יום נתחדש הנס הזה, שלא נחסר רק חלק שמיני, נתרבה פרסום הנס והחיבה עלינו, וכיון שזה ה"י ע"י הפחתה סברי ב"ש דצריך לפרסם זאת ע"י "פוחת והולך" כדוגמת הנס. אלא שיקשה לך

איך מותר לעשות "פוחת והולך" - נהי שזה דוגמת הנס במקדש, מ"מ הלא ילפינן לה מקרא (עי' רש"י בסוגיין ד"ה מעלין, דילפינן לה מקרא בפ' שני הלחם, ועיי"ש) דמעלין בקודש ולא מורידין, ע"ז מת' ב"ש דכבר חזינו כדהכא - בפרי החג - דהיכא דיש ענין לפחות, מותר.

וב"ה סברי כיון דמעלין בקודש ילפינן לה מקרא, אסור לפחות, אע"פ שע"י ההפחתה יהי' כדוגמת הנס במקדש, מ"מ סברי דמוטב לפרסם רבוי הנס והחיבה שנתרבה בכ"י ע"י שיהי' מוסיף והולך כנגד ימים היוצאים, ולא לעבור על "מעלין בקודש".

היוצא מדברינו, דשני הטעמים הנזכרים בגמ' הא בהא תליא, דשניהם - היינו ב"ש וב"ה שקדו שיתפרסם ע"י הדלקת הנרות גודל הנס והחיבה שניתוסף בכ"י, אלא דב"ש מעדיפים פרסום כדוגמת הפרסום במקדש שהי' ע"י הפחתה, כנגד ימים הנכנסים ואין לחשוש ל"מעלין בקודש" וכו', שהרי מצינו כן בפרי החג, וב"ה מעדיפים להרבות בכ"י כנגד ימים היוצאים, שהרי גם במקדש ה"י בכל יום "רבוי" הנס והחיבה, ואע"פ שאין זה ממש כדוגמת הרבוי שהיה במקדש מ"מ לא ניחא לי' לעבור על "מעלין בקודש", ומובן היטב מחלוקותם.

ולפי"ד פשיטא דיש להקפיד בשעה שמקיים דברי המהדרין מן המהדרין, שיהא ניכר שמפרסם ע"ז גודל הנס והחיבה שנתרבה בכ"י, או כב"ש או כב"ה, דאם לא יהא ניכר פרסום זה, מוטב שידליק בכ"י רק נר אחד, ולא יעבור - לב"ש - על מעלין בקודש - ולב"ה על זה דלא מפרסם דוגמת הנס במקדש, שהרי זה דב"ש התיירו לעבור על מעלין בקודש, משום דניחא לי' שיתפרסם הנס כדוגמת הנס במקדש, ואם הוא לא מפרסם כלל, שאין ניכר ממעשהו פרסום הזה, מוטב שלא ידליק אלא נר אחד, וכן לב"ה עדיפא להו "מעלין בקודש" אע"פ שע"ז לא יהא כדוגמת הנס במקדש, מ"מ רק אם ניכר במעשיו הפרסום, אבל אם לא ניכר מוטב שידליק רק נר אחד.

וא"כ מיושב היטב מדוע סברי התוס' דצריך להקפיד דהמהדרין מן המהדרין לא יעשו נר לכאו"א, דהרי צריך שיהא היכר לימים הנכנסים ולימים היוצאים.

והרמב"ם דפסק דאין צריך להיכר לימים הנכנסים והיוצאים, למד הגמ' בפשיטות ד"כנגד" ימים הנכנסים, אין צריך שיהא ניכר ענין זה במעשיו, אלא הוי ככל הכנגד שבש"ס (ולא אמרי' דשני הטעמים, ימים הנכנסים והיוצאים, דפרי החג ומעלין בקודש חד טעמא הוא אלא דברים נפרדים הם).

1. לפי"ז מת' הק' הידועה של הב"י ז"ל, איזה נס ה"י ביום הראשון, דביום הראשון כבר נראה הנס שנפחת רק חלק שמיני, הפח, וכדאימא בספ"ק.

והנה כשנעניין בדברינו נראה דיש נפק"מ לדינא בין שני שיטות אלו, דלדברי התוס' דצריך שיתפרסם רבוי הנס והחיבה שניתוסף בכ"י, היכא דשכח או נאנס ולא הדליק כמה ימים נרות חנוכה, כשנזכר או כשיכול להדליק, אין מתחיל להדליק נר א' דלמחר ב' וכו', דהרי בני רשוה"ר לא ידעו להחסיר כמה ימים ולא יתפרסם רבוי הנס, אלא ידליק כמה שמדליקין כל בני העולם, אבל לרמב"ם, כשנזכר ידליק נר א' ומחר ב' נרות וכן הלאה. וכמבואר בב"י וד"מ, המחבר פסק כשיטת התוס' ולכן

הורה שלא ידליקו כל בני הבית, כדי שיהיה היכר להוספת הנרות בכל יום, והרמ"א פסק כהרמב"ם שמוסיפין בכל יום נרות וכל בני הבית משום מעלין בקודש.

אך עכ"ז כתב הרמ"א [עפ"י המהר"א מפרגא] שכל אחד ידליק לעצמו, שהרי מצוה בו יותר מבשלוחו, וכיון שיש עצה ע"י שיתן כ"א נרותיו במקום אחר, שפיר טפי שיוצאים בזה גם דעת התוס' שיהיה היכר לימים הנכנסים.

והרמב"ם לא חשש כלל למצוה בו יותר מבשלוחו, כיון דלשיטתו חובת נר חנוכה הוא 'חובת הבית'

ואינו חובה על כל אחד ואחד [כדמשמע בהדיא בפ"ד הי"א ועוד כמה מקומות בספרו הגדול בהלכות חנוכה, וכמו שהאריכו הרבה באחרונים בזה, וע' בזה בפסק"ת סי' תרע"ה אות ג'], ולכן אדרבה אם כל אחד ידליק לעצמו יש חשש ברכה לבטלה, משא"כ הרמ"א בשיטת שאר ראשונים קיימא ליה בענין זה דהחובה על כל אחד ואחד להדליק [וכדמוכח בהדיא בדבריו בסי' תרע"ז סעי' ג']. ונהי דיכול לצאת גם בשמיעה מאחר, מ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו.

הגאון רבי בצלאל וקסלשטיין שליט"א

בענין הדלקה בפתיל צף וביאור כבתה אין זקוק לה

צדדי השאלה:

האם עיקר ההדלקה היא ברגע הראשון שהרי "הדלקה עושה מצוה" וממילא אינו נחשב כמדליק בשמן זית, או דכיון שבשעת ההדלקה מכין כח שידלק הצי שעה בשמן שפיר מקיים בשעת ההדלקה את ההידור של ההדלקה בשמן זית.

שאלה:

האם אפשר להדליק נ"ח בפתיל צף המצופה בחומר דליק.

תשובה:

אפשר להדליק בפתיל צף אך לדברי האבנ"ז או"ח תשובה תק"ב, יש מקום להחמיר להטביל את הפתיל בשמן זית.

הנימוק:

ק"ל כבתה אין זקוק לה ובשו"ע סי' תרע"ג ס"ב כתוב הדלקה עושה מצוה לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה ע"כ. (ומקור לשון זה בתשובת הרשב"א המובא בר"ן) וכתב הט"ז סק"ח איני יודע היאך תלוי זה בזה דאפילו אם תאמר הנחה עושה מצוה הוה הדין כן ותו בגמ' הביא הרבה והכוחות דלא ק"ל הנחה עושה מצוה ואמאי לא הויכח ממה דק"ל כבתה אין זקוק לה, אלא נראה דכאן לא בא לאפקוי ממאן דאמר הנחה עושה מצוה אלא הכי כאמר כיון דהדליק תיכף קים המצוה על כן אם כבתה אין זקוק לה וכן כתב הפמ"ג בשם הלבוש והפר"ח.

בהן האור נעשה לחמו של מזבח ואפילו אם ירדו מעל המזבח יעלו והבנת האבני נזר כשמשלה בהן האור פקע הטומאה ונעשה הטמא טהור, וסובר האבנ"ז שהוא הדין בשמן טמא שהדליק במנורה מיד אחרי שמדליק משל האור בשמן ופקע הטומאה מהשמן ע"ש שלמד את זה מזבחים דכ"ז ע"ב שמזבח הפנימי מקדש פסולין לענין שאם עלו לא ירדו גם בדברים שלא ראויים למזבח יותר ממזבח החיצון שמקדש רק מה שראוי למזבח והטעם כיון שמזבח הפנימי זה כלי שרת וקדוש יותר ממזבח החיצון שמחובר לרצפה ויש לו דין עזרה ולא כלי שרת וסובר האבנ"ז שהוא הדין מנורה שזה כלי שרת עדיף ממזבח וכמו במזבח כתוב בגמ' שטמא שמשל בו האור פקע הטומאה הוא הדין במנורה.

ולפי דברי האבנ"ז שמצות הדלקה זה בשעת ההדלקה עצמה ולא מה שיש בשעת ההדלקה כח שידלק כל החצי שעה א"כ יש לדון שבפתיל צף שדולק בשעת ההדלקה ע"י החומר הדליק ולא ע"י שמן חסר את ההידור של שמן זית.

אמנם בספר הליכות שלמה מביא כת"י של הגרשז"א וכן בשבט הלוי ח"ח תקנ"ז כתב שהגם שהדלקה עושה מצוה מותר להדליק בפתיל צף שבזמן קצר כזה עד שיתפס השמן עדין נקרא שעת ההדלקה וזה סברא מחודשת לחלק בין זמן קצר לזמן ארוך ובפרט לדברי האבנ"ז שתקנו זכר לנס שהיה רק בשעת ההדלקה אין מקום לחלק.

אמנם יש לדון בדברי האבנ"ז שמשווה הקטרה במזבח להדלקת המנורה שבשלמא בהקטרת קומץ ואימורים נעשה לחמו של מזבח שנקטר ע"ג המזבח אבל בשמן אין מצוה להקטיר את השמן ואין השמן לחמו של מנורה רק יש מצוה להדליק אש וצריך שמן כדי שידלק א"כ כיון שהסברה שפקע הטומאה הוא כיון שנעשה לחמו של מזבח א"כ אפשר לדון שבשמן המנורה נשאר הטומאה גם אחרי ההדלקה וא"כ אין זה הסיבה למה כבתה אין זקוק לה.

ועוד קשה על האבנ"ז שבזבחים דפ"ו ע"א תוד"ה וכולן כתב בתירוץ אחד שכשמשלה בהם האור אין חיוב להקטיר רק שמוותר להקטיר, ולפי"ז ודאי שאם היה השמן טמא לא היה מתקיים מצות הדלקה בשמן טהור ונראה שהאבנ"ז סובר כתירוץ השני של התוס' שנראה שכשמשלה בהם האור יש חיוב הקטרה (ובתו"ש זבחים פ"ט מ"ו כתב שהרמב"ם סובר כתירוץ ב' של התוס') וענין בחזו"א זבחים סי"ב סק"י שכתב שכשמשלה בו האור נראה דטומאה עצמה לא פרחא ממנו ומטמא אוכלין אלא לענין איסור הקטרה פקע איסורו ע"ש שסובר שאין הטומאה מסתלקת רק נפקע איסור הקטרה ולתירוץ השני בת"ש יש גם חיוב הקטרה א"כ כיון שהנס נעשה לחביבות שידליקו בטרה"א א"כ אם אחרי ההדלקה ואחרי שמשלה בהם האור היה צריך לנס שידלק שמן טהור וא"א לומר בהסבר שכבתה אין זקוק לה כאבנ"ז.

ולפי"ז היה מקום לדון בפתיל צף כיון שעיקר המצוה מתקיים ברגע הראשון ואז דולק ע"י החומר שמדבק על הפתיל ולא ע"י השמן וחסר ההידור של הדלקה בשמן זית זכר למנורה ככתוב בפוסקים מובא במשנ"ב סי' תרע"ט סק"ד. וכן כתב בשו"ת להורות נתן ח"ו תשובה מ"ה שלכתחילה טיביל את הפתיל בשמן זית וכן כתב באבן ישראל ח"ט על המשנ"ב סי' תרע"ג ובשלמי תודה עמ' ס"א, מצד שני בפשטות אין הכונה שמה שדולק ברגע הראשון זה כל המצוה שהרי צריך לתת שמן כשיעור חצי שעה (ועיין בפמ"ג משב"ז סי' תרע"ג סק"י שפוסקים כמ"ד בגמ' שצריך שיעור). רק הכונה שמה שבשעת ההדלקה יש כח שידלק כל החצי שעה בזה מקים המצוה גם אם בסוף הנר נכבה. ולפי"ז בפתיל צף הגם שבשניה הראשונה דולק ע"י החומר הדליק כיון שבשעת ההדלקה מכין כח שידלק חצי שעה בשמן שפיר מקיים בשעת ההדלקה את ההידור של הדלקה בשמן זית כסברת השו"ע הנ"ל.

אמנם בשו"ת אבנ"ז סימן תק"ב מחדש הסבר חדש בדברי השו"ע הנ"ל שמתקיים המצוה בשעת ההדלקה ולכן כבתה אין זקוק לה עפ"י הגמ' בזבחים דמ"ג ע"ב הפיגול והנותר והטמא שהעלו על גבי המזבח ומשלה בהן האור פקע איסור מהם וברש"י שם דמ"ט ע"א ד"ה לא צריכא שמשלה

ברכת סופגניות של חנוכה ובתוך הסעודה

צדדי השאלה:

האם דינו כפת הבאה בכיסנין בוודאי ואפשר לברך עליו במ"מ באמצע הסעודה או שיש לו צד שהוא פת וממילא אין לברך עליו באמצע הסעודה.

שאלה:

האם יש לברך על סופגיות בתוך הסעודה.

תשובה:

היות והוי ספק מכמה צדדים אין לברך עליהם בשעת הסעודה, והעצה היא לכוון בברכת המוציא שיפטור אותם.

הנימוק:

בהודעה של עה"ח כתבו את צורת העשייה, שעושים אותו או בנילוש הרבה או בטילון עמוק לכן ברכתו במ"מ

והנה בתחילה יש לדון בזה בכמה דברים.

א. האם הוא נחשב כלל לפת שברכתו המוציא וברהמ"ז או שהוא רק מזונות ומעין ג' דאין לו חשיבות פת.

ב. אפילו שהוא נחשב לפת האם הוא נקרא פת הבאה בכיסנין שברכתו במ"מ ומעין שלוש כשאכל ממנו פחות משיעור קביעות סעודה.

וביתר ביאור:

א. עיסה עבה שבישלה פליגי הר"ש ור"ת, לר"ת כיון דהוי בלילה עבה וחייבת בחלה כמו"כ הוי פת גמור ומברל עליו המוציא וברהמ"ז לעולם.

להלכה בשו"ע קס"ח ס"ג הביא כי הדיעות ופסקו כר"ש בעיקר הדין אלא שירא שמים לא יאכל אלא ע"י שיברך על לחם אחר תחילה.

ובמג"א ס"ק לו כתה דכ"ז הוא דוקא שאפהו במעט מים או טיגן עם מעט שמן דלכן יש לו תאר לחם

משא"כ כבישלו בהרבה מים אין לו תאר לחם דבישול מבטל תואר לחם א"כ אף היר"ש א"צ להחמיר. והמשנ"ב ס"ק ע"ח חולק ע"ז דאף בבישול אם בשעת הבישול יש בכל אחד כזית נחשב לתאר לחם אבל בשוועה"ר בקו"א שם החזיק בדעת המגא דכיון דמעיקר הדין פסקינן כר"ש לכן בצירוף שזה גם בישול אי"צ להחמיר כלל כר"ת. ולפי"ז בסופגניות שלנו שמבשלים אותם בטיגון עמוק שדינו כבישול יכול לכתחילה לברך עליו במ"מ ומעין ג' ואי"צ להחמיר ליקח פת אחר כשוועה"ר. וזה טעם הראשון דברכתו במ"מ.

ב. לגבי פה"ב שבשו"ע ס"ז הביא ג' אופנים, א. ממולא ב. נילוש במי פירות ג. כעכין יבישים

ובנילוש פליגו המחבר והרמ"א דלמחבר צריך שיהי טעם המי פירות ניכר בעיסה ולרמ"א צריך שיהי הרבה תבלין או דבש - שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר וכן נוהגים. ולהלכה נוקטים ככל דעות אלו, שעל כ"א מהם א פ ש ר

לברך במ"מ כשלא קבע סעודתו עליהם. ויש לדון אם בצירוף הראשון של מילוי הוי ג"כ שיש הרבה או שם מספיק רק מעט ע' בט"ז ובשוועה"ר משמע דבזה אי"צ שיהי הרבה דהעקר שיהי נראה עליו שאינו פת העומד למזון ולשובע אלא הוי פת שעומד לקינוח.

אבל במ"מ משמע שהעיקר הוא המילוי דהקשה מ"ט מברכים על הפת הרי המוליתא עיקר, ות' דמ"מ מברך במ"מ כיון דיש דין דכל שיש בו מין דגן מברכים עליו, וכ"כ בשוועה"ר בסידור 'דדוקא שהמילוי הוא העיקר ועיקר עשיתה אינו למזון ולהשביע אלא לעדון ותענוג ומזון העיסה הוא טפל. וכ"כ המשנ"ב ודוחק לבאר כן גם בדעת הט"ז.

ויש נפק"מ בדבר לגבי פת שטיגנו בשמן אם נחשב לפה"ב דהט"ז כתב דזה נחשב לפה"ב ובשוועה"ר ביאר דאפילו אם זה לא נחשב לנילוש, כיון שבשעת העיסה היה עיסה לבד מ"מ לא גרע ממילוי דכל העיסה ממולא ממנו.

אמנם כתב התהל"ד דזה רק לשיטתו בשוועה"ר, אבל למסקנתו בסידור דמילוי צריך שיהי העיקר המילוי א"כ בטיגון ודאי אינו נחשב למילוי.

ועי' משנ"ב סי בריב"ל ד"ה כל זה דלדינא הסכימו

בשורה משמחת

לציבור מבקשי ההלכה

"מרכז ההוראה"

עבר למשכנו החדש והמפואר

ברחוב אביתר הכהן 10

הכניסה לנשים:

בדלת שבמעבר

בין ביהמ"ד סאזוראן לבית ההוראה

כמה אחרונים לט"ז דטיגון נחשב לפה"ב, ולכן בלא קבע עליו מברך במ"מ ועל המחיה. ובקבע עליו תלוי ב' הדעות בסיק קס"ח בסעיף י"ג.

ולכן למעשה אם העיסה מעורב בדבש ומיני מתיקה [נילוש הרבה] וזה"ה באופן שטיגנו בשמן עמוק הרי"ז נחשב לפה"ב ומברכים עליו במ"מ ועל המחיה כשלא קבע סעודה עליהם. ואם קבע תלוי בב' הדעות בס"ג ויר"ש לא יאכל אלא בתוך הסעודה.

אמנם זה ג"כ אינו ברור מה יעשה בתוך הסעודה האם אפשר לברך עליו ואם הוא נפטר בברכת הפת

א.בפה"ר כתב במשנ"ב בסעיף ח בביה"ל דה טעוין ברכה לפנייהם דהמחבר כתב אם אכלו בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפנייהם וכתב המ"א העתיקו המשנ"ב ס"ק מ' דה"ה לכל פת הבא בכיסנין, וכתב בביה"ל דזה אינו פשוט דהרי כל הג' שיטות הוא ספק אלא שמקילין לברך במ"מ על כל אחד, משא"כ בעניינינו שהברכה היא באמצע הסעודה, הרי אמר' ספק דרבנן לקולא ואין לברך דאפשר שהוא פת, ע"כ אין לברך על פת כיסנין בתוך הסעודה אלא א"כ הוא פת כיסנין לכל הדעות שיש לו כל הג' מעלות, והוסיף ולדינא נראה דפירות הממולאים המברך לא הפסיד דמשמע שרוב פוסקים סוברין כן שהוא פת כיסנין. [ועיי"ש שהביא מהה"א דכל אופן עדיף שיכון בשעת ברכת המוציא לפטור אותן נילוש וכעכין יבישים]

וא"כ בסופגניות שלנו שזה נילוש הרבה א"א לברך עליו, חוץ מאם נאמר שטיגון נחשב למילוי כט"ז אבל בשוועה"ר ומסקנת המשנ"ב אינו כן.

אמנם כאן יש עוד צד שאפשר לברך כיון שמעיקר הדין פוסקים כר"ש דאם נתבשל לא נחשב כלל לחם א"כ יש כאן מקום לצרף דעתו [ולא גרע ממילוי שכתב המשנ"ב שהמברך לא הפסיד].

והעצה לכוון בברכת המוציא שיפטור אותו דן בזה המשנ"ב בביה"ל ס"ג ד"ה וירא שמים. דלדעת המ"א שעל פת כיסנין מברך בתוך הסעודה א"כ איך יפטור כאן כשבא לקינוח ותירץ המ"א דצריך לאכלו למזון ושובע, אמנם מסיים המשנ"ב שם ובספר הלכה ברורה תירץ דהיאכ שמכון להדיא לפטור בברכת המוציא המינים אלו בכל גווי יכול לפטור אותן.



פסקי הלכות הנרחבות באופן שיוכל הלומד לידע ברור פסקי הלכות המעשה אשר יעשון עם מראי מקומות והנרות על המקורות

הגאון רבי דוד טווערסקי שליט"א

מקום ההדלקה

של הראשון הם בטפח הסמוך לפתח אין בזה חיסרון הואיל וניכר שכולם שייכים לפתח זה.⁷ וי"א דכשאין מקום לכולם בטפח הסמוך לפתח ידליקו ממול ולא ירחיקו יותר מטפח.⁸

ז. אע"פ שכשאחד מדליק כבר בצד שמאל אין כאן הטעם שיהיה מסובב במצוות אע"פ"כ גם אחרים ידליקו בשמאל דלא פלגינן בתקנת חכמים.⁹

ח. אם אין מקום בצד שמאל יניחו גם בצד ימין, שצד שמאל הוא רק הידור, אם הדליק ביום א' ליד הדלת יש לעיין אם מותר למחר להדליק ליד החלון וכן אם יש בחדרו ב' חלונות צ"ע אם מותר להחליף.¹⁰

י. שנים הבאים להדליק נרות בפתח שאין בו מזוזה י"א שידליק אחד בימין הפתח והשני בצד שמאל כדי שיהיה מסובב במצוות נרות חנוכה וי"א¹¹ שידליקו רק בימין.¹²

יא. המדליק בחלון צריך שידליק גם הוא בצד ימין וי"א שאם יש יותר פרסומי ניסא בשמאל אזי ידליק בשמאל.¹³

א. כשמדליק ליד הפתח צריך להדליק בטפח הסמוך לפתח דהיינו 8 ס"מ להגר"ח נאה 101 ס"מ להחזו"א.¹

ב. שהטפח אנו מודדין משפת הפתח דהיינו המשקוף ואין חלל הפתח ממעט מהטפח אע"פ שהוא רחב טפח.²

ג. בתוך הפתח עצמו אם הוא ארוך י"א שיכול להדליק בכל ארכו ואין צריך שיהיה בטפח הסמוך למשקוף.³ וי"א שרק אם ארוך ד' טפחים, אבל ביותר אינו נחשב כפתח רק כפרוודור וצריך להדליק בטפח הסמוך למשקוף.

ד. מה צריך להיות סמוך לפתח, י"א שכשהנר בתוך בית מנורה די שהבית מנורה סמוך לפתח או החנוכיה. וי"א דצריך שיהיה הנר עצמו [ולא השלהבת] סמוך לפתח ולא הבית מנורה או החנוכיה.

ה. כשמדליק בטפח הסמוך לפתח אין צריך שכל הנרות יהיו בטפח הסמוך לפתח, רק די בזה שגר א' סמוך לפתח.

ו. רבים המדליקים בפתח א' וכמו בשיבות וכדו' יניחו נרותיהם בצד שמאל זה בצד זה בהפסק הראוי, אם יש לכל א' מנורה נפרדת ואף שרק נרותיו

שיש כאן ג' מצוות אבל ב' מצוות דומות אינו כן וכפרט אפשר שבשל חבירו אינו מועיל לאופן זה.

בבן איש חי ששלשה מצוות ביחד כי האדם הנכנס ולובש ציצית שהוא טלית קטן שעליו הנכנס ולובש ציצית שהוא טלית קטן שעליו ור"ת שלהם צמח ציצית מ'זוזה ח'נוכה ובזכות זה יבוא משיח צדקנו צמח שמו ויתקיים פתחו שערים ויבוא גוי צדיק כי ימין ושמאל תפרוצו ובנוהג כצאן יוסף כ' וסימנך מפרשה שע"פ הרוב נקרא בשבת חנוכה ויהי מקץ שנתיים ימים שנתיים נוטריקון ש'מאל נר תדליק ימין מ'זוזה.

ובעצם הטעם דמזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל איכא בזה כמה טעמים בדברי חיים שר חנוכה בשמאל להראות שאף לאחר טומאת יוון שמרמז לשמאל גם שייך לבוא לקדושה ובפאר ישראל לרמז שהוא מצוה דרבנן ג. בשפת אמת שנשאר רשומה מקדושת הנרות ד. בצמח צדיק לרמז שעדיין הוא בשמאל שידע שעדיין לא התחיל עבודתו.

13. ובעצם הטעם להדליק בימין במקום שאין מזוזה יש ב' טעמים א. שבכל מצוה ימין עדיף ועוד דכיון שעשוי לפרסומא דניסא א"כ כל פינות שאתה פונה אינו אלא לימין צריך להדליק בימין שהכל פונים וניכר לנס מיד כשרואה הנרות דולקות ובעצם הדין שאתה פונה

12. שמוקף במצוות זהו רק בשני מצוות מזוזה ונר חנוכה או ששניהם הם מצוות שלו ולא במנורה שלו ושל חבירו אבל במקור חיים קיצור הלכות כתב שכשיש שניים מדליקים ידליק בצד השני כשאין מזוזה והנה באליהו זוטא הקשה על תוס' שבת דף כ"א ע"ב שהביא ראייה שמדליקים על פתח החצר ממה שגר שיש לו ב' פיות כשר לב' בני אדם ואם על פתח הבית יוצא שלזה הוא מימין ולזה הוא משמאל ומקשה הא"ז דאפשר שלזה יש מזוזה ולזה אין מזוזה א"כ יוצא שלזה הוא מימין ולזה הוא משמאל ומתרחץ השבות יעקב שבאופן זה שמדליק לזה שיש לו מזוזה משמאל כדי שיהיה מסובב במצוות צריך זה שיש לו פתח בצידו שאין לו מזוזה להדליק בשמאל כדי שיהיה מסובב בנרות וא"כ ראייה דלא כהגרש"א וכו"כ הא"ר כהשבות יעקב ובפתחי תשובה בשם תשובת שדה הארץ כשראונו ושעמנו הדריים יחד בחצר אחד ובתיים פתוחים לחצר זה אצל זה ואין ביניהם רק עובי הכותל ולא מהם אין לו מזוזה וחייב ליתן בימין באופן ששניהם חייבים להניח בכותל המפסיק אם אין הכותל רחב לזה ולזה יניחו זה על"ז זה ואם ירצו להשתתף בפריטי יכולים ע"כ משמע שכן מדליק בימין אע"פ שע"י שידליק בשמאל יהיה מסובב במצוות הנרות ואפשר שהמחלוקת כאן תלוי מה הטעם שמזוזה בימין ונ"ח בשמאל שאם הטעם שיהיה מסובב במצוות אפשר שעדיף שיהיה מסובב בנרות אבל אם הטעם שמזוזה בימין ונ"ח בשמאל וציצית על האדם א"כ הוא חוט המשולש לא במהרה ינתק כמ"ש בשאלות א"כ אפשר דווקא

9. [וכן דעת הגריש"א והגרנ"ק משום שכל אחד צריך להיות מסובב במצוות שלו ולא של חבירו].

10. בשו"ע סעי' ז' מזוזה מימין ונר חנוכה בשמאל ואם אין מזוזה בפתח מניחו בימין בשדה חמד מערכת חנוכה או ח' מביא מספר ויען אברהם בשוכר בית בחו"ל הפטור ממזוזה כל ל' יום וחל חנוכה בתוך השלשים והדליק נר חנוכה בימין כדון מי שאין לו מזוזה בפתחו ובתוך ימי החנוכה מלאו ל' יום וקבע מזוזה בפתחו אז יעביר את הנר חנוכה לצד שמאל ואין בזה ממה שאמרו בירושלמי קרש שזכה להינתן בצפון אל ינתן בדרום וכו' דאדעתא דהכי מדליק בתחילה בצד ימין על מנת ליטלו ממקומו ביומא דמשלם זמניה דמזוזה וכו' עכ"ד ולפ"ז מסתפק בברה"ש בזמרה"ז שמדליקין מבפנים ליד הדלת או בחלון הסמוך לרה"ר אם יש קפידא שלא להדליק ביום א' במקום זה וביום ב' במקום אחר משום קרש שזכה וכו' דכאן לא שייך להדליק בתחילה ע"מ להניח למחר ובשלמא אם הדליק ביום א' בחלון לא ישנה למחר משום חשדא שלא יראו למחר שלא הדליק אבל אם הדליק ביום א' ליד הדלת יש לעיין אם מותר למחר להדליק ליד החלון וכן אם יש בחדרו ב' חלונות אם מותר להחליף וכן בחצר שיש לה ב' פתחים שבפתח א' הוא משום חיובא ובפתח א' משום חשדא אם מותר להחליף.

11. כן דעת הגרש"א.

1. שאם יניחנה רחוק יותר מטפח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם.

2. מובא בפוסקים.

3. דעת הגרנ"ק.

4. דעת הגריש"א.

5. דעת הגריי"ק.

6. לדעת הגרנ"ק.

7. וכן דעת הגרנ"ק שחשוב היכר וכן נהג הגריי"ק וכן דעת הגרש"א שסובר שטפח הסמוך לפתח אינו מעכב.

8. בספר זכרון משה כ' דכשאין מקום לכולם בטפח הסמוך לפתח ידליקו ממול ולא ירחיקו יותר מטפח, וכן דעת הגריש"א שטפח הסמוך לפתח לעיובא ואם אין די מקום בטפח הסמוך לפתח ידליקו גם בימין הפתח וגם למעלה מ' טפחים ואם בכל זאת אין מקום שישתתפו אלו שאין להם מקום להדליק עם המדליקים. ואפשר שזהו לשיטתו שמדליקין בפתח של החדר מדריגות לכן אם לא הוא בטפח הסמוך לפתח אינו ניכר שהוא שייך להבנין הזה אבל למדליקים בפנים בפתח חדרם נראה דבדוודאי אין חשש לזה שבכל אופן נראה שהם שייכים למקום הזה ולא באו מבחוץ, ומ"ש ברמ"א ס' תרע"א ס"ב שצריך להיזהר להניח הנ"ח באופן שיהא היכר כמה נרות מדליקין דייקו הפוסקים דכשמדליק כל אחד בעששית בפנ"ע אע"פ שהן סמוכות זו לזו וודאי חשיב היכר.

טז. אמנם דין זה הוא רק למדליקים בחוץ אבל המדליקין בפנים מעלת מוקף במצוות עדיף ממעלת פרסומי ניסא¹⁶,

יז. כשמדליק בחלון צריך ג"כ להדליק בטפח הסמוך לו, הן כשמדליק מבחוץ אצל הסורגים או על מדף, הן בחלל החלון, והן כנגד החלון בפנים. שאין מועיל טפח הסמוך בחלון מבחוץ¹⁷, אלא אם הוא רגיל להניח שם דברים אחרים דאו מועיל בחלון להניח שם המנורה. וי"א¹⁸ שמוטר להדליק בטפח הסמוך לחלון מבחוץ,

יח. להדליק מחוץ לחלון באופן שא"א לפתחו ואין אפשרות להשתמש בזה בתוך הבית י"א¹⁹ שא"א להדליק שם וי"א²⁰ שאפשר להדליק שם.

יט. יש לדון אם להמדליקין בפנים האם יש גם דין להדליק בטפח הסמוך לפתח כשמדליקין בפתח שאין בו מזוזה או רק ביש בו מזוזה²¹.

של שתי פיות ומפרשי²² שזהו להמהדרין שמדליקין נר לכל א' משמע שבשני בני אדם מדליקים במקום א' ואין כ"כ ראייה שאפשר שמדובר במקום שיש כבר נר חנוכה בשמאל והם מדליקין בימין.
15. כן מובא בשם הגר"ח ק.
16. ובפרט מהמנהג שלא להדליק בחלון רק בפתח הוא מטעם שיהא מוקף במצוות.
17. כ"כ בספר חוט שני.
18. דעת הגרי"א והגרש"א והגר"ח ק.
19. דעת הגר"ח ק.
20. דעת הגר"ח ק.

21. הדנה כל הטעם שמדליקין בטפח הסמוך לפתח הוא שיהא היכר שהבעה"ב הניחו שם וזהו כשמדליקים בחוץ אבל בזמננו²³ שמדליקים בפנים לכאורה אין הטעם הזה אבל הרמ"א מסיק דמ"מ המנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו בימיהם ואין לשנות א"כ רבים בני הבית שעדיף יותר להדליק כ"א במקום מיוחד מלעבר הנרות ביחד ואין היכר כמה נרות מדליקים ומ"מ זיהרו שלא להדליק במקום שמדליקים הנרות כל השנה כי אז לא יהיה היכר כלל ואף כי אין היכר רק לבני הבית מ"מ היכר קצת מיהא בעי עכ"ל מ"ש ברמ"א שרבים בני הבית כבר כתבתי לעיל שאם מדליקים כל א' במנורה בפ"ע יכולים כולם להדליק במקום א' ומשמע ברמ"א שמה שנהגו להדליק בטפח הסמוך לפתח הוא פשוט כדי שיהיה היכר לבני הבית שזהו נרות של חנוכה וכמו שמסיק שידליקו במקום שאין מדליקין כל השנה משמע שזהו ג"כ הטעם שיש להדליק בפתח הוא מטעם זה שיהיה קצת היכר ולכן קשה קצת מ"ש המ"ב סק"ז שכל טעם המנהג הוא משום כדי שיכנס בין שתי מצוות נהנה מביא א"כ צריך ד"מ ועיינתי בד"מ ובמקורו בספר מהרה"ל תשובה מ' ושם מובא בהדיא שמדובר באופן שאין כאן ב' מצוות דהיינו בבית שאין בו מזוזה לחייבו מתורת מזוזה ודן שם מהרה"ל לא' ששאלו שאם יש בבית במקום א' פתח שיש בו מזוזה א"כ צריך להדליק בכל מקום בצד שמאל דכיון שיש פתח א' שיש בו מזוזה א"כ צריך להדליק בכל הפתחים וע"ז מקשה מהרה"ל מדוע ידליק בצד שמאל כיון שכל פינות שאתה פונה צריך לימין וזהו הטעם שבביהכ"נ מדליקין בימין ואטו אם יש בפתח העיר מזוזה אטו בכל העיר יתחייב להדליק

יב. יש לעיין באופן שאין עובר בדלת כגון שהניח המנורה בתוך הדלת שסוגרת את הפתח שלא יוכל לעבור וכן אלו שמניחין בפתח שהולך למרפסת ומניחין את זה באמצע כדי שיראו ברחוב וכדו' אם שייך בזה מסובב במצוות²⁴.

יג. מי שמדליק בפתח שאין פותחין אותו ואין משתמשין בזה דעת הגרש"א שאם לא משתמשים בזה לגמרי ידליק בצד ימין אבל אם משתמשים בזה לעתים נדירות סגי בזה וידליק בשמאל.

יד. לגבי אם יש שתי דלתות ואין משתמשין רק בדלת אחת שאין הדלת הסגורה נחשבת כפתח וצריך להדליק בטפח הסמוך לדלת הפתוחה אבל אם משתמש בה אפ"י לעתים נדירות סגי בזה²⁵.

טו. כשיש פרסומי ניסא גדול יותר אם ידליק את הנרות בצד ימין דעת הגר"ח ק שצריך להדליק בצד ימין למרות שאם ידליק בשמאל הוא יהיה מוקף במצוות מ"מ מעלת פרסומי ניסא עדיפא יותר מטעם מוקף במצוות

אפשר שבחלון אינו כיון שאין זה מקום מעבר אבל לענין שיהיה לימין היה צריך להיות בחלון ג"כ כן ולכן דעת הגרש"א שבחלון ג"כ צריך להדליק בצד ימין ולא עדיף מלבושים וכמ"ש שלפי הטעמים שהבאנו לעיל שלא חלקו חכמים שגם בחלון נדליק בשמאל וא"כ לדין שבבית שאין בו מזוזה מדליקין בימין גם כאן הוי בימין ובפרט לאלו שאומרים שלכן מדליקים בבהכ"ס בצד דרום משום שהוא צד ימין ואין שם מזוזה מדליקין בצד ימין וכמו שהבאנו מהמהרה"ל לעיל ועוד פוסקים וזהו דלא כמו שמביאין בשם הגר"ח ק שסובר שמדליק באיזה צד שירצה וכ"כ בני ישיבת שידליק בימין ובחוט שני והליכות שלמה שאם יש יותר פרסומי ניסא בשמאל ידליק בשמאל.

14. והנה יש לדון באופן שאין עובר בדלת כגון שהניח המנורה בתוך הדלת שסוגרת את הפתח שלא יוכל לעבור וכן אלו שמניחין בפתח שהולך למרפסת ומניחין את זה באמצע כדי שיראו ברחוב וכדו' אם שייך בזה מסובב במצוות והנה לפי השאלות הנ"ל א"כ כאן זה לא תלוי בלעבור בתוך הפתח רק שיהיה חוט המשולש ועיין במג"ח ח"י ס"י ג"ב שהביא מהשאלות שיש מחלוקת שם אם בשמאל או בימין שלמ"ד בימין כדי שתהיה שתי מצוות במקום א' ועיין בשפת אמת שבת כ"ב ע"א שמקשה על הגמ' שנת חנוכה בשמאל מדוע שלא נאמר דהואיל ואיתעביד ביה חזא מצוה ליתעביד ביה מצוה אחרינא כמו שמצינו בכמה מקומות ומיישב דדווקא כשכבר עשו את המצוה הראשונה אבל כל זמן שהמצוה הראשונה עדיין קיימת אז אדרבה אין עושיין מצוות חבילות חבילות והכא כן זמן שהמזוזה בו אז עדיין לא נגמרה המצוה ולכן באין בו מזוזה אם היה שם פעם מזוזה אז הוי חיוב להדליק בימין ולדעת השאלות א"כ באין בו מזוזה לא היו צריכים להדליק בימין שאין הסברא האמר לכן צריך לומר שכיון שחלקו חכמים לא פלוג וכן כאן הטעם דלא פלוג רבנן וגם מצינו במסכת סופרים שאין הטעם שיהיה מסובב במצוות רק הטעם לקיים מ"ש מה פית ומה נעמת מה פית במזוזה ומה נעמת בחנוכה.

ועיין בהעמק שאלה שדייק ממה שמסיק בשאלות הלכתא מאי ת"ש כבר אמרה תורה ו ש מ ר ת ם

בצד שמאל ואדרבה כל הטעם שמדליקין בצד שמאל הוא כדי שיהא מסובב במצוות אבל לדין שאין כאן מזוזה א"כ אין כאן הטעם ומדוע שידליק בצד שמאל ואפ"י לדין צריך להדליק בטפח הסמוך לפתח כמו שיהיה בחוץ משמע מהמהרה"ל שמביא ד"מ שהמנהג להדליק בטפח הסמוך לפתח אפ"י כשאין הטעם שיהא מסובב במצוות וא"כ ק"ק מ"ש כ"ב מ"ב כאן הטעם שיהא מסובב במצוות שם זה הוי הטעם מדוע התחיל הרמ"א שבזמננו אין לחוש הלא צריך להטעם הזה ואח"כ מצאתי שמקור המ"ב הוא מדברי המג"א סק"ח וכמ"ל האחרונים שם וכבר הקשה הפמ"ג על המג"א שאין בנמצא בד"מ כן ומפרש שבדפוס א' היה הגה כזו שצריך שיכנס בין ב' מצוות.

ועוד כתב שם בבה"ל שכאן הוי הפי המנהג הנכון להתנהג כן שאל"כ סותר למ"ש בסוף הפי שבזמננו שכולם מדליקים בפנים ממש ואין היכר לבני הר"ד אפ"י יש לחצר או לבית הרבה פתחים להרבה רוחות אין מדליקים אלא פעם א' בפנים משמע שם שאין טעם שיש היכר דהיינו חשד בזמננו א"כ מדוע צריך כאן לכן מפרש המ"ב שם בשעה"צ שכאן הוי רק המנהג הנכון והוא מהטעם שיהא מסובב במצוות אבל לכאורה צריך ביאור קושית המ"ב דהא שם הטעם משום חשדא וזה לא שייך בכלל בתוך הבית שכולם רואים שהדליק וא"כ לא שייך שידליק בכל הפתחים דהא בתוך הבית גם כאן ניכר מה הוי הפתחים הפתוחים לצד אחר ואם תאמר שזה בחדר אחר א"כ גם בצד אחד בחדר אחר היה צריך להחמיר וזה א"א לומר כן שזה לא היה בזמן הבית לכן אין כאן מנהג להחמיר אבל כאן גם טפח הסמוך לפתח כיון שיש כאן קצת היכר לכן יש כאן מנהג להחמיר בזה וא"כ אין ראייה משם לכאן ואין צריך למ"ש בבה"ל ובשעה"צ ובאמת הטעם כאן משום היכר וכמ"ש במהרה"ל ובד"מ היוצא מדברינו אלו שיכולים להדליק ג"כ בפתח שאין בו מזוזה שיש בביתו כלפי חוץ היינו שאין לו פתח שיש בו מזוזה במקום שהוא עיקר דירתו דהיינו במקום אכלה וצ"ע אם יש הסיבה דמסובב במצוות שבזה יהיה עדיף להדליק בפתח של חדר אחר ואפ"י אם נאמר שאין חלק בין חדר בחדר אחר אפשר שיש בזה משום עדיפות של פרסומי ניסא.

והנה במ"ש בד"מ בסומן תרע"א להביא ראיה נגד המנהג להדליק בפנים בטפח הסמוך לפתח ממ"ש ממרה"א מפראג דלהדין שמדליקין בפנים ויודעים כמה בני אדם בבית וכו' ועוד מאחר שמדליקים בפנים כל אחד יכול להדליק במקום מיוחד ולא בעי ההדליק כולם בטפח הסמוך לפתח וניכר הנרות שמדליק כל אחד ואחד ואיכא היכרא כשמוסיף והולך בשאר הלילות ולכן מנהגיני אתי שפיר לכולי עלמא ע"כ משמע שאין צריכים להדליק בטפח הסמוך לפתח וראיתי מקשים דהא מהר"א מפראג כתב מפורש שא"כ מדליק וא"כ ראיה שכן צריך להדליק ורק כולם אין צריכים משום שיש כבר כאן מסובב במצוות אבל הראיה היא ראיה מוכחת שאין דין להניח בטפח הסמוך לפתח שאם יש דין להניח ואעפ"כ מניחים במקומות אחרים א"כ גם כשמדליק מחוץ לבית ג"כ ידליק רק אחד בטפח הסמוך לפתח והשאר ידליקו במקומות אחרים ואין ראיה להתוס' וכן מ"ש הד"מ שמ"ש התרוה"ד להביא ראיה מהמרדכי שבזמנה"ז דליכא חשד שמדליקים בפנים אין צריך להדליק בבית שיש בו ב' פתחים ב' הפתחים וסגי בפתח א' עכ"פ משמע שבפתח א' כן צריך וע"ז כתב הד"מ שאין ראיה משום כמ"ש לקמן ששם מדובר שמדליק בפתח הבית מבפנים שעדיין איכא היכרא לעובדים ושבים אבל כשמדליק בפנים ממש כמ"ש במרדכי אין צריך שידליק בטפח הסמוך לפתח דליכא היכרא לעובדים ושבים כמו שאין צריך להדליק

בשני פתחים ולכאורה צ"ע דהא המרדכי כתב מפורש שבפתח א' כן מדליק ואפשר שכונתו שדעת המרדכי דלא כהטור שאפי' בפתח כשמדליק בפנים לפתח הסמוך לרה"ר ג"כ מדליק רק בפתח א' דלא חיישינן לחשדא וכמ"ש הב"י שדעת המרדכי כן וזהו כוונת הד"מ שרק אז מדליק בפתח א' אבל בפנים ממש אפשר שאין צריך שידליק סמוך לפתח כיון שאין כאן שום היכר לעובדים ושבים וצריך לומר לפי"ז שהרמ"א למד שאם אין ענין להדליק סמוך לפתח א"כ אין גם הענין של מזוזה בימין ונ"ח בשמאל ורק אחר שצריך להדליק סמוך לפתח אז צריך להדליק נר חנוכה בשמאל כדי שיהיה מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל ולכן דימה טפח הסמוך לפתח לענין חשד בב' פתחים.

ולכאורה בד"מ כאן בסוף תרע"א משמע דעדיף שיהיה מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל מפרסומי ניסא ברה"ר שכן מביא בשם רי"ו בתולדות אדם וחווה שיש שנוהגים להדליק מבפנים לפתח הסמוך לחצר משום שבפתח הסמוך לרה"ר אין מזוזה ואפשר שכונתו שצריכים שני הטעמים ביחד גם דשכיחי גוים וגנבים וגם שאין מזוזה אבל בכל אופן משתמש בטעם זה וא"כ זהו קצת דלא כמג"א סק"ח שכתב שאם יש לו חלון הסמוך לרה"ר ידליק בחלון והטעם בבלב"ש משום שפרסומי ניסא עדיף ממה שיהיה מסובב במצוות וכאן ברי"ו מפורש להיפך.

22. דהנה יש לדון כשמדליק בפתח שאין בו מזוזה שמדליק בימין באיזה

ימין מדובר דכשעומד בצד זה הוא ימין בצד זה וכשעומד בצד אחר הוא ימין בצד אחר וכן כשמדליק בפתח של מרפסת שיש מחלוקת היכן מניחים המזוזה אם לצד שיוצא או לצד שנכנס באיזה צד מדליק נר חנוכה אם אין שם מזוזה והיה אפשר לומר כיון שחכמים תלוהו במזוזה א"כ הכל תלוי באיזה צד היה מניח המזוזה אבל לכאורה הטעמים שאמרו מדוע בבית שאין בו מזוזה צריך להדליק בימין לכאורה א"כ תלוי באיזה אופן שעומד ואינו תלוי בכלל בענין המזוזה אבל בתרוה"ד סימן ק"ו מובא שבבתי החורף שאין להם מזוזות מדליקים בימין הכניסה אע"פ שהוא מדליק בפנים דכשעומד הוא משמאלו כמ"ש שם שבאופן זה הוא הראשון שמדליק בימינו סמוך לפתח וצריך להבין מדוע שיהיה תלוי בימין הכניסה הלא כל מצוה תלוי בימינו ואפשר לפרש עפ"י מ"ש המפרשים שמצות חנוכה עיקר החיוב אינו על האדם אלא עשאוה כאילו היא חובת הבית ורק צריך שידליק מי ששייך בהדלקה זו כ"כ בפנ"י שבת כ"א ע"ב וכן משמע בתוס' סוכה מ"ד ע"א ד"ה הרואה שכיון שיש בני אדם שאין להם בית או אינם בביתם וא"כ אין יכולים לקיים מצות נר חנוכה לכן תיקנו דיני הרואה ולפי"ז כיון שעיקר החיוב הוא על הבית לכן אין זה תלוי בימין של האדם רק תלוי בימין הכניסה לבית ששם הוא החיוב ושפיר מיושב מדוע אזלינן כאן בנר ימין בבית ולא בתר ימין האדם ושפיר מובן שזה תלוי במזוזה שזה הוא דרך ביאתו וזהו הוא ימין האדם.

ובזה נראה לפרש דברי הגמ' שבת כ"ב ע"א וז"ל הגמ' אמר רבה נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח והיכא מנח ליה רב אחא בריה דרבא אמר מימין רב שמואל מדפתי אמר משמאל והלכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה בימין ולכאורה קשה מדוע לא שאלה הגמ' היכי מנח להו מקודם על הברייתא שצריך להניחה על פתח ביתו מבחוץ ועוד קשה ששואל היכי מנח להו ומביא מחלוקת ואח"כ כתב שידליק בשמאל משום הטעם שיהא נר חנוכה וכו' מעיקרא מאי קסבר מהו טעם דשמאל להדליק בשמאל ואפשר שבאמת זהו כוונת הגמ' שמדין הברייתא דלעיל שמדליקה על פתח ביתו מבחוץ אין ראיה שזה חובת הבית שאפשר שזהו חובת גברא להדליק מחוץ לבית משום פרסומי ניסא ולכן אין נפקמ"נ היכי מנח להו אבל עכשיו שמפרש שצריך להיות בטפח הסמוך לפתח א"כ דעתו שצריך שיהיה חובת הבית שניכר שם בעליו כמ"ש רש"י ולכן פירש"י שהטעם משום שאינו ניכר ולא הטעם כדי שיהא נר חנוכה משמאל ומזוזה בימין משום שבא לחדש כאן שצריך שיהיה ניכר שם בעליו שזהו חובת הבית ואחר שחידש זה לכן שואלת הגמ' והיכי מנח להו שאחר שחידש שהיו בטפח הסמוך לפתח אם מניחו בימין הכניסה לבית או בימין המדליק שהוא שמאל הכניסה לבית באופן שמדליקו והוא בפנים וע"ז מביא המחלוקת ומסיק הגמ' והלכתא בשמאל ולא משום דהוי מימין המדליק רק משום שיהא מסובב במצוות.

הגאון רבי נפתלי שמואל סטוליק שליט"א

הלכות חנוכה

- א. אדם הטרוד שלא יהיה לו זמן להדליק בזמן ההדלקה יכול להקדים להדליק בפלג המנחה ואם הדליק לפני"כ יכבה ויחזור וידליק בפלג המנחה.¹
- ב. שעור פלג המנחה הוא שעה ורביע קודם צאה"כ ולשיטת ר"ת הוא שלש דקות קודם שקיעה ראשונה ומחשבינן לפי שעות זמניות ואף יכול לברך ג"כ.²
- ג. אף דחשיב זמנו מפלג המנחה מ"מ ישים שמן עד שתכלה רגל מן השוק.³
- ד. לא נתן שיעור שמן הנ"ל אלא רק שיעור חצי שעה נהוג כל יום יחזור ויתן שמן וידליק ומ"מ לא יחזור ויברך.⁴
- ה. כל הזמן שמפלג המנחה ועד חצי שעה אחרי צאה"כ אסור להשתמש לאורה ואם כתבה בחול קדם צאה"כ צריך לשוב ולהדליק אבל לא יברך.⁵

1. ס"ק ב'-ג' ושעה"צ אות ד'.
 2. ס"ק ג' ושעה"צ אות ה' ובה"ל ד"ה ובלבד.
 3. ס"ק ד' וטעמא דבעינן פרסומי ניסא ופרסומי ניסא הוא בלילה.
 4. ס"ק ד' ונראה טעמא דעיקר נתינת השמן הוא כדי שיאיר בלילה שאז איכא פרסומי ניסא.
- ואף בהך הדלקה קיימא דינא דאיכא בהדלקה של פרסום הנס ובפרט שהותחל המצוה.
5. בה"ל ד"ה ובלבד.
 6. דקדוק לשון השו"ע וי"ל דטעמא שמא יהנה ממנו קודם שיעבור ח"ש א"נ וי"ל דחשיב חלק מעצם הפתילה כל כמה שלא כיבה לנר דחשיב דשלט האש בכל השמן ועדיין שם נר חנוכה עליה ולכן בעינן שיכבה לנר ומ"מ חמיר השתמשות
- בשמן יותר מלהנות ולהשתמש לאורה שבלהשתמש לאורה התיר השו"ע בלא שיכבה הנר ו ידליקנו שנית לשימוש חולין ולהשתמש בשמן הצריך השו"ע לכבות תחילה ולהשתמש אח"כ.
7. ס"ק ט' וי"ל ע"י אי כבה הנר בתוך שיעור ח"ש אי שרי לאשתמושי בשמן דהא כבה הנר וקיי"ל ככתה



רבני "מרכז ההוראה" הרבנים הגאונים שליט"א

רבי שמאי קהת הכהן גראס	רבי נפתלי נוסבוים	רבי עזריאל אויערבאך
רבי מרדכי אייכלר	רבי שמחה רבינוביץ	רבי ישראל ברזובסקי
רבי בצלאל וקסלשטיין	רבי אהרן דוד ניישטאט	רבי בן ציון הכהן קוק
רבי אברהם שטיגליץ	רבי צבי שרליץ	רבי אליהו חיים שטרנבוך
רבי אברהם דוד ליווי	רבי אהרן גאלדמינצער	רבי שלמה קאהן
רבי משה לאנגער	רבי יצחק אהרן הכהן ישראלי	רבי דוד טברסקי
רבי משה וויינרעב	רבי חיים בונם שץ	רבי שאול יהודה פרידמן
רבי נפתלי סטוליק	רבי ברוך לוריא	רבי אליעזר הלטובסקי
רבי דוד צבי שנייבלג	רבי ירוחם ארלנגר	רבי בן ציון אלקיכן
רבי ישראל שווארץ	רבי יצחק מאיר באב"ד	רבי מרדכי צבי ברנשטיין
רבי יצחק יודלביץ	רבי יעקב מנחם אטיק	רבי נפתלי גראס
רבי חיים נח כהן	רבי מנדל העניג	רבי יוסף שאול אייזנשטיין
רבי מאיר דייטש	רבי שלמה דייטש	רבי דוד וולנר
רבי ברוך שוורץ	רבי יצחק יהודה דויטש	רבי אפרים זיידנפלד

שעות בית ההוראה

בימים א-ה:	בימי שישי:	בשבת קודש:	במוצאי שבת:
8.15 עד	9.00 עד שעה	שעה לפני	שעה שלאחר
22.00	לפני הדה"נ	זמן הדה"נ	זמן ר"ת

מענה טלפוני כל שעות היום:

02-99-56-999

כתובת: רחוב אביתר הכהן 10 ירושלים

מוסדות סאווראן. ביהמ"ד "היכל משה" ע"ש הרה"ח ר' משה ב"ר יהודה בעער ז"ל

יו"ל ע"י 'מרכז ההוראה' אימייל: m029956999@gmail.com